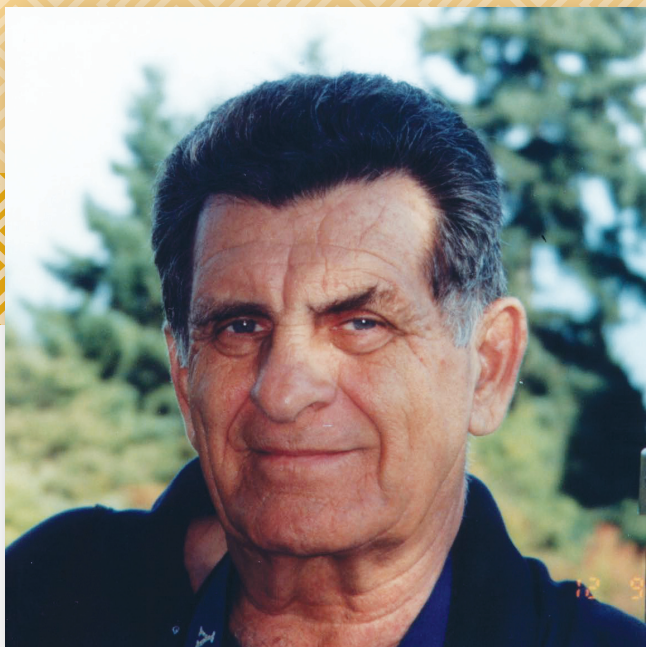

מיקלו'ש

סיפור חיי

מיקלו'ש

סיפור חיי

ספר אוטוביוגרפי על איש אופטימי שידע לראות עתיד זוהר, גם בתקופה של הווה שחור. איש עם תושייה ותאוות חיים, שידע להתגבר על העבר, לבנות את ההווה ולשאוף לעתיד. איש שחזר אל העבר בראש מורם, בגו ישר ובעיניים בורקות מהצלחה ומאושר.

זהו ספר שיש בו טוב לב ורוע אנושי. אהבה ושנאה. שחוק ובכי. חיים ומוות. ספר מתח מלא נחישות ללא גבולות, אומץ וגבורה. חיים על פי תהום והישרדות ומנגד - בניה של חיים חדשים ובית חדש במולדת חדשה.

מיקלוש

סיפור חיי

פרק 1

בהונגריה שלפני המלחמה

שמי מיכאל שטרן, השם המקורי שלי הוא שטרן מיקלוש. נולדתי בהונגריה בעיר מטסזלקה Mátészalka. מטסזלקה היא עיר שבגבול אוקראינה, מזרחה מדברצן Debrecen שהיא העיר השנייה בגודלה בהונגריה.

נולדתי בעיירה הזאת למשפחה די ענייה. רוב היהודים בעיירה הזאת היו די עניים אבל הם עבדו כולם והתפרנסו **בכבוד**. במקצועות היהודיים המוכרים אז היו חייטים, סנדלרים, אופים וכהנה.

אבי שמו אדולף או אברהם בעברית, הוא היה חייט, בעצם כל המשפחה עסקה בחייטות מדורי דורות.

נולדתי ב- 1930, 24 בספטמבר, אבא שלי נולד ב- 1906 בנדוויורד שהיום העיר הזאת שייכת לרומניה. ואימא שלי נולדה במטיסלק Mátészélka, אימא שלי היתה בת למשפחת שוורץ, שמה היה סיצילי שנובע מהשם סיציליה.

את השמות קבע בעיקר הרשם של העיירה באותה תקופה, למשל סבתא שלי החליטו שיקראו לה רוזלייה וכשהלכו לרשום את התינוקת שנולדה, שאלו "מה השם שאתם נותנים לה?", אז אמרו "רוזלייה", אז הפקיד אמר "לא, בשביל יהודים מספיק זלי".

ככה נקבע השם וככה נקבעו השמות באותה תקופה בעיירה הזאת. התושבים הם לא היו במיוחד אוהבי יהודים שם, במיוחד הפקידות.

יש לי רק אחות אחת ששמה לאה, נולדה כקלרי והיא אלמנה עכשיו, שם המשפחה שלה הופמן ובעלה נפטר לפני שלוש שנים והיא חיה בירושלים.

אני ואחותי קלרי יחד עם סבתי מצד אמא שנספתה בשואה

מבחינה דתית היו שני זרמים בהונגריה, הזרם הניאולוגי והזרם האורתודוקסי. אנחנו שהיינו שייכים לזרם הניאולוגי, היינו שומרי מסורת. ובעצם כל העיירה, שגרו בה היהודים, היו יהודים שומרי מסורת ששמרו על החגים ועל הכללים הדתיים, ביקרו בבתי כנסת וגם אנחנו.

ממסזלקה לבודפשט

שם בעיירה אני לא זוכר דבר, כמעט שום דבר. רק כשאני באתי לבקר אחרי שנים, אני הכרתי את העיירה. הורי עזבו את ממסזלקה כשהייתי בן שלוש ועברו לבודפשט. בדרך כלל העברה כזאת נעשתה מטעמי פרנסה, אז הם עברו לבודפשט כי שם הפרנסה היתה טובה יותר ובעצם את כל חיי בהונגריה אני חייתי בבודפשט.

התמונה הראשונה שאני זוכר מהבית שלנו הוא שהבית שלנו היה ברובע השביעי שזה היה הרובע שהפך אחר כך לגטו של בודפשט. זה היה רובע של אנשים שאינם עניים מרודים אבל של אנשים שהתפרנסו בקושי. הורי למשל עבדו מהשכם בבוקר עד מאוחר בלילה, הם עבדו בבית בחייטות, היתה להם מכונת תפירה, אימי היתה תופרת ואבי היה חייט. אבל לא היה חסר בבית דבר.

הדירה שלנו היתה דירה של חדר, שירותים משותפים בחוץ, כלומר בפרוזדור של הבניין. בדרך כלל רוב הבתים ברובע השביעי היו מהסוג זה, מטבח וחדר אחד. זו היתה הדירה שלנו אבל לא היה חסר לנו דבר. זו היתה דירה שכורה של חדר אחד וכולנו חיינו ביחד בחדר אחד עם מטבח. אימי שמרה על הכשרות, היו לנו מים זורמים וחשמל בדירה ובשכונה היה מוהל והיה רב.

אספר לכם פרדוקס, סבא שלי, שבמשך השנים גם הוא עלה לבודפשט, כי כמו שכאן בישראל אומרים "עלה לירושלים", שם היו אומרים "עלה לבודפשט". והוא עבר לבודפשט וגם הוא עבד בבודפשט, סבא שלי מצד אבי, הוא גם כן שמר על הדת ועל הכשרות, אבל כנראה משהו הציק לו כי הוא מאוד רצה שאני אלמד בחדר ואני לא רציתי כי זה הגביל אותי, אני לא יכולתי להתרוצץ עם יתר הילדים, כי הם לא אהבו את הציציות שבלטו כי זו היתה שכונה מעורבת, השכונה שבה גרנו, לא רק של יהודים.

היו גם שם גם הרבה יהודים שגרו ברחובות הסמוכים אבל היו גם גויים ואני לא רציתי ללמוד בחדר ואבי הסכים איתי אבל אי אפשר לסרב לסבא בכל זאת, הוא נדנד שלפחות אני אלמד את השפה היהודית החדשה, השפה היהודית החדשה שם, זה היה העברית. אז הם שלחו אותי לרב ואני השתתפתי באיזה שניים שלושה שיעורים ואחר כך עזבתי ואמרתי להורי שאני לא הולך יותר ללמוד עברית כי אני לא אלך ללמוד שפה מתה שאף פעם בחיים אני לא אשתמש בה.

בבית דיברנו הונגרית ואצל הסבים דיברו גם יידיש. אני לא ידעתי יידיש כי הורי גרו בבודפשט ואבי כבר לא ידע יידיש אבל סבא וסבתא ועוד כמה אחיות של אבי, הן דיברו יידיש.

ילדותי שלפני המלחמה

אם אתאר את הילדות ברובע בבודפשט, במקום שבו גרנו הוא לא היה ממש רובע עוני אלא של אנשים שחיו בצמצום. כלומר היה מה לאכול והיה מה ללבוש, הלכנו לבית ספר ממלכתי ששם זה היה ארבע כיתות עממי וארבע כיתות תיכון או גימנסיה, סה"כ שמונה כיתות. ואני הלכתי לבית ספר עממי והיינו בכיתה כעשרה תלמידים יהודים.

בין הילדים היהודים והלא יהודים הקשר היה בסדר גמור. למשל בית הספר העממי היה ליד בית הכנסת, זה היה בית ספר ממלכתי, כשהיה

שיעור דת הנוצרים הלכו ללמוד על הנצרות והיהודים למדו ממסורתם. רצו ללמד אותנו עברית ולמדנו כמה מילים בעברית. שיעור דת היה דומה לשיעורי התנ"ך שמלמדים כאן בישראל בכיתות, וזה מה שלמדנו בבית הספר העממי.

היתה אגודה שנקראה "ידידי הילדים", זו היתה אגודה לא יהודית, שפעלה מטעם הממשלה או שפעלה באופן עצמאי. פשוט הצטרפנו, לא גבו תשלום באגודה

הזו, הורי רשמו אותי לאגודה ודרך האגודה הזאת לקחו אותנו לטיולים. היו חברים בה ילדים יהודים ולא יהודים, בעיקר ילדים שההורים שלהם לא יכלו להרשות לעצמם לקחת את הילדים לתיאטרון. אז האגודה הזאת

לקחה אותנו להצגות רבות של תיאטרון, לא רק של ילדים אלא גם הצגות רגילות, שהיו מיועדות למבוגרים. אז אם היתה הצגה היינו הולכים מטעם האגודה ומטעם בית הספר ביקרנו במוזיאונים ואתרים אחרים.

מה שאפיין אותנו בבית כמשפחה יהודית, היה השבת והחגים. אני זוכר למשל שכל יום שישי אימי הכינה חמין, והחמין היה עשוי בקערת קרמיקה מיוחדת, עטופה במפה לבנה, ואני כילד הייתי צריך לקחת אותה למאפייה הסמוכה ויכולת לראות ברחוב כל יום שישי אחר הצהריים את היהודים הולכים עם סיר החמין למאפייה, מוסרים את החמין ובשבת בצהריים הולכים ולוקחים את החמין הביתה.

איסוף סיר החמין היה התפקיד שלי, אני הייתי לוקח, הייתי הולך למאפייה, היה השם על הסיר, והאופה גם ידע כבר של מי איזה סיר. זה היה סיר מיוחד משל כולם, האופה כבר ידע, הוא הכניס את הכף של המאפייה, הוציא את הסיר ומסר את הסיר. ורוב הזמן כשהייתי גדול יותר אני הלכתי להביא את החמין, אני הבאתי את הסיר הזה הביתה.

בימי שישי כולנו הלכנו לבית הכנסת. מצחיק הוא שהיום מי שמבקר בבודפשט הולך לבקר בבית כנסת הגדול. בית הכנסת הגדול הזה אנחנו לא ביקרנו בו כי יהודי שומר מסורת לא ביקר בבית הכנסת הזה, כי היה בו אורגן והיהודים אמרו, "אורגן יש בכנסיות לא בבתי הכנסת" לכן ביקרו בו רק יהודים שלא שמרו מסורת, בעיקר מתבוללים.

הורי (אדולף וצילי) בבודפשט שלפני המלחמה

אנחנו שמרנו על החגים וביקרנו בבית הכנסת. אני זוכר את הבית כנסת הזה. במשך השנים אני ביקרתי כמה פעמים בהונגריה וכמובן רציתי לבקר בבית הכנסת הזה גם כן, בית הכנסת של ילדותי והיה תמיד סגור. אולם לפני שנתיים שלוש כשהייתי עם הבנים, היינו בביקור שורשים, עברנו ליד בית הכנסת ושאלתי שם מישהו אם אפשר להיכנס לבית הכנסת ואמרו לי שיש מישהו שם אולי הוא יפתח לכם ובאמת הלכתי אל המישהו הזה והוא פתח לי את בית הכנסת.

את בית הכנסת אני זוכר. אני זוכר את הבמה ששם היו עולים לקרוא בתורה, שם עשיתי את הבר מצווה. עד היום הילדים ואשתי והנכדים עד היום צוחקים על זה, בבית הכנסת היו אילוסטרו (בארמית) יפה מאוד, היה גם ארון קודש יפה מאוד ופרוכת יפה ובכלל בית הכנסת נראה די גדול, אבל את הרב אני לא זוכר.

את בית הכנסת היו פוקדים יהודים מהשכונה אבל זה לא היה בית הכנסת היחידי. בשכונה הזאת היה את בית הכנסת הגדול, בית הכנסת הזה שקראו לו לפי שם הרחוב בו הוא היה, בית כנסת רומבך שהיה ברחוב רומבך ובאותו רחוב בקצה השני היה עוד בית כנסת גדול והוא היה שייך לאורתודוקסים.

אנחנו היינו ניאולוגים ואת הניאולוגים אני הייתי משווה את זה כמו לעדה המזרחית כאן, הכוונה לפועל המזרחי שהיה לפני 40 שנה, לא לפועל מזרחי של היום.

לניאולוגים לא היו מנהגים מיוחדים, הלכנו לבית הכנסת ביום שישי ונדמה לי גם בשבתות ובחגים וודאי, אבל לא היינו כמו היקיים שהיו

קהילה יותר אדוקה. למשל בשבת את האורות היינו מדליקים, אבל לא היינו עובדים, אבי לא היה עובד ואימי לא היתה עובדת, זה היה שבתון, יום המנוחה ובדרך כלל הלכנו לטייל.

אני ואחותי היינו הולכים להצגה יומית, וביום ראשון בערב אנחנו נשארנו בשקט בבית בערב, כדי שההורים יוכלו לצאת לבלות. הם היו הולכים להצגה או היו הולכים לבלות, לבידור. במשך היום היינו מבקרים, היו לנו הרבה קרובים, והיינו מבקרים את המשפחות בשבתות.

אגב הקהילה במטסזלקה, הם היו אחד בתוך השני, הם התחתנו אחד עם השנייה בתוך הקהילה ובמשך השנים האחרונות התבררו לי קשרי משפחה שונים. אנחנו חיינו בבודפשט והיו לנו הרבה קרובי משפחה שגם כן הגיעו לבודפשט ואנחנו ביקרנו אותם או בילינו איתם.

יותר מאוחר הלכנו לדנובה בעיקר עם הדודות. כל יום שישי אבי היה לוקח אותי לברכה, בבודפשט קראו לזה בתי מרחץ. ויש הרבה בתי מרחץ עם ברכות שחייה בבודפשט ובימי שישי היינו מבילים שם.

בפסח שמרנו על הפסח, את ליל הסדר היה אבי עורך גם שם ואחר כך גם בארץ. אני זוכר שהכל היה לבן, מפות לבנות, הוא היה לוקח לעצמו שתי כריות ויושב עליהן, שתי כריות לבנות והוא היה עורך את הסדר המסורתי.

הוא היה קורא את ההגדה בניב מיוחד, בהונגריה קוראים את העברית בניב אחר. אני אפילו קשה לי להגות אותו. למשל לא אומרים שלום עליכם, אלא שויילם, ובמקום ברוך - בוירוך, בניב ידיישי כזה. אבי לא היה מבין מילה ממה שהוא קורא אבל כך הוא היה באותה תקופה. הוא

היה קורא את ההגדה לבד ואנחנו היינו יושבים ומקשיבים ואני תמיד הייתי שואל את המה נשתנה, זה היה דבר גדול אז.

את המצות אני כבר לא זוכר איפה היו קונים, זה כבר היה התחום של אימא. היא היתה מכינה את כל המאכלים ואת כל מה שצריך להיות בפסח. המאכל המיוחד של פסח בבית אצלנו היה מרק עם כופתאות, זה היה חוק ומה היה אחרי זה אני כבר לא זוכר.

את יום כיפור אני זוכר שהיינו כל היום בבית הכנסת, אנחנו כמובן הילדים לא הלכנו להתפלל אלא שיחקנו בחצר של הבית כנסת, אבל ההורים היו בפנים.

סיפור קצר על בר מצווה עוד יותר קצר

אני זוכר את הבר מצווה שלי. היה לי סבא מצד אבי שהוא היה אדם נמוך קומה ולא יכול לשבת במקום אחד. הוא היה מסוגל לבוא בשבת בבוקר אבל זה יכול להיות שבע בבוקר, ואחרי שהעיר אותנו, ביקר אותנו, אחרי רבע שעה אמר שלום והלך הלאה לבקר קרוב אחר.

כדי להבין את סיפור הבר מצווה, צריך להכיר את הסגנון הזה של סבי. הגיע יום הבר מצווה, לפני כן כמובן שלקחו אותי לרב שהוא לימד אותי את מה שאני צריך אבל אני לא זוכר מי היה הרב, ומה אני קראתי, אני קראתי ולא שרתי באותו הניב ביידיש בבית הכנסת.

סבא שלי הופיע ביום הבר מצווה והורי עוד לא היו מוכנים אז סבא שלי אמר "אני אקח את הילד לבית הכנסת ואתם תבואו אחרי". ההורים שלי הסכימו והוא לקח אותי לבית הכנסת. הלכנו ברגל כי זה לא היה רחוק,

לקחנו תיק מיוחד של אבי שעדיין נמצא אצלי, והגענו לבית הכנסת נכנסו פנימה. בטקס היו כל הילדים, כל מי שעשה בר מצווה היה בבית הכנסת ובבית הכנסת הכל היה מוכן, הכינו כיבוד וכדומה. אני לא זוכר מי מסר את הכיבוד, מה שזכור לי הוא שקראו את השמות שלנו, את שמות הילדים וכל אחד עלה בתורו לתורה. סבא שלי דאג שיקראו את השם שלי, אני עליתי לבמה קראתי את מה שקראתי ונגמרה הבר מצווה. והתחלנו ללכת בחזרה הביתה, יצאנו מבית הכנסת והלכנו בחזרה לכיוון הבית. בדרך פגשנו את ההורים שבאו מהכיוון הנגדי, מהבית.

הבנים שלי צוחקים ואומרים שזה היה הבר מצווה הכי מהירה בעולם, אפילו אחת הנכדות שלי בבית ספר כשהייתה צריכה לכתוב חיבור אז כתבה חיבור בשם "הבר מצווה המהירה ביותר בעולם", והמורה שאלה, "זה הדמיון שלך או שבאמת זה היה?", אז היא שכנעה את המורה שזה באמת היה. אז ככה היתה הבר מצווה שלי.

אגב זו היתה הפעם האחרונה שביקרתי בבית הכנסת, מאז הלכתי רק לעיתים רחוקות, וכשאבי נפטר הלכתי לבית הכנסת בימי האבל.

זה היה טבעי וברור לי שאנחנו יהודים, אנחנו חיינו טוב מאוד עם השכנים שלא היו יהודים והיו לנו שכנים דווקא נחמדים, הם לא ייחסו לזה חשיבות למשל הם ידעו בדיוק שבפסח לא נכנסים עם עוגה אלינו הביתה כי זה לא כשר. אבל אל תחשבו שככה זה נמשך, זה נמשך רק עד המלחמה. בתור ילד לא היו לי הרבה חלומות, אני לא הרחקתי לכת לחלום, אולי לא הספקתי עוד לחלום.

אני עזבתי את הונגריה בראשון בינואר 1945 ואני ידעתי שאני אהיה בעל מקצוע, עוד לא החלטתי איזה אבל ידעתי דבר אחד שחייט אני לא אהיה יותר. כי זה היה מסורת במשפחה להיות חייט וזה מה שלא רציתי להיות. עוד לא היה לי דעה קבועה מה אני רוצה להיות אבל ידעתי שלא אהיה חייט.

פרק 2

ניצני מלחמה

בתקופת הילדות לא הרגשתי אנטישמיות במיוחד. רק אחרי עליית היטלר לשלטון התחילו גם בהונגריה לצאת חוקים נגד היהודים אבל זה לא השפיע על חיי היום יום שלי עד שנת 1944.

בתקופת הנעורים שלי לא היינו קוראים עיתון ולא היה רדיו, כי באותה תקופה רדיו זה עוד היה לוקסוס, רדיו עוד לא היה דבר רגיל. אני זוכר שעמדה מכנית באחד הרחובות הראשיים, מכנית חדשה וכל האנשים רצו לשמה כי אמרו שזו מכנית מהאגדות כי היתה בה רדיו, בשנות ה-40 זה היה מכנית המאגדות. אבל לנו רדיו לא היה, רק אחרי המלחמה אבי קנה רדיו וזה היה דבר גדול.

אני כילד ביקרתי בהרבה הצגות בגלל אותה אגודה והשתתפתי בהרבה טיולים. המפעילים והמדריכים באגודה היו אנשים מבוגרים יותר מאיתנו אבל אני לא זוכר מי הם היו. זו לא היתה אגודה נוצרית אחרת לא הייתי יכול להיות שם, זו היתה אגודה ממלכתית או חצי ממלכתית והיה שם מעורב, יהודים ולא יהודים.

בשגרת החיים הפסטוראלית הזאת ידענו שפרצה מלחמה, ההורים שלי לא היו קוראים עיתון אבל היו ידיעות. רק מידי פעם היו קוראים, כשאבי קנה עיתון אבל אני לא קראתי. כן קראתי ספרים שהשאלתי מהספרייה. היתה ספרייה בשכונה וקראתי הרבה מאוד ספרים. הייתי לוקח אותם בהשאלה, הייתי גומר אחד והולך לקחת את השני, הלוואי והיום היתה לי סבלנות לקרוא כל כך הרבה ספרים כמו שקראתי בילדות, ובספרים למדתי יותר ממה שלמדתי בבית הספר.

אנחנו היינו ניאולוגיים אבל כמעט ולא דיברנו על ארץ ישראל, אנחנו לא ידענו בכלל על ארץ ישראל והיהודים האורתודוקסים על ארץ ישראל הם

לא רצו אפילו לשמוע. כשהתחילו הצרות של היהודים ועברנו מבית לבית אז בכל בית, שהיה בדרך כלל בית של יהודים, הייתי קורא ספרים, ופעם אחת נפל בידי ספר על "בר כוכבא", אני לא זוכר מי כתב את הספר. אני זוכר שקראתי את הספר, זה היה ספר גדול, קראתי את הספר שהיה על בר כוכבא ועל המלחמות שלו ואז היתה הפעם הראשונה שנכנס לי בראש שבעצם פעם היתה מדינה ליהודים. זו היתה התודעה שלי על ארץ ישראל בעצם מאותו ספר של בר כוכבא.

אחר כך בהמשך כשהיינו באיזו דירה, די הרבה צפופים היה שם זוג יורדים הונגרים מהארץ מפלשתינה, הם נמאס להם מהארץ אז הם ירדו והם קיללו את הרגע שהם ירדו והם סיפרו לנו על ארץ ישראל, אז כבר היתה שנת 1944. אבל עד אז כמעט ולא שמענו על ארץ ישראל.

האווירה הפסטורלית ושגרת החיים התחילה להשתנות בהדרגה, התחילו להגיע ידיעות על המלחמה. ב- 1939 אבי מגויס לצבא ההונגרי, הגרמנים תקפו את פולניה והרבה חיילים וקצינים פולניים ברחו להונגריה, והצבא ההונגרי שם את היהודים לשמור על השבויים הפולנים.

אבי עוד בשנת 1939 שירת בצבא ההונגרי. אני זוכר שהיתה לו תמונה במדים של קצין פולני, כי השבויים והחיילים היהודים ששמרו עליהם החליפו מדים והצטלמו, הפולנים כחיילים הונגרים וההונגרים כחיילים פולנים.

אז התחילו להוציא כל מיני חוקים כמו למשל חוקים שיהודים לא יכלו ללמוד באוניברסיטה אבל עלי כילד זה לא השפיע.

זה כן התחיל להשפיע עלי בשנות ה-40 וה-41 כאשר התחילו להגיע ידיעות על מה שעושים ליהודים בפולניה. אני כילד, אותי סילקו מהמקום כשהמבוגרים החליפו את הידיעות. הידיעות היו עוברות מפה לאוזן, ואני כילד לא נתנו לי להיות נוכח ולשמוע את הידיעות, שמעתי שאמרו שעושים צרות ליהודים אבל יותר מזה לא שמעתי כי שמרו עלינו, על הילדים שלא נשמע את הסיפורים האלה.

אחר כך הכל התחיל להשתנות בצורה דרסטית. הורי רצו שאני אלמד בבית ספר בגימנסיה והלכנו להירשם והתברר שלימודים זה עולה הרבה כסף, שהורי לא יכלו להרשות לעצמם. כלומר את היהודים לא היו מוכנים לקבל בלי כסף אז אני התחלתי ללמוד בבית ספר תיכון.

בתיכון, כל אחר הצהריים הלכתי לבלות, היתה האגודה "ידידי הילדים" הזאת שהיו לה גם מועדונים ואחר הצהריים אנחנו נפגשנו שם עם החבר'ה ובילינו ושיחקנו. אני גם הייתי שייך לקבוצת צופים יהודים, כי אז כבר לא יכולנו להצטרף לצופים של הגויים, ה- לבנטה. הבחורים ההונגרים בגיל 15 ו-14 היו בגדנ"ע שקראו לזה לבנטה. ואנחנו, היהודים, כבר לא יכולנו להיות שם. אז הרגשתי את ההבדל מה זה להיות יהודי.

תמונת
מחזור –
כיתה ה'

אז בשנים 45-1944 היינו הולכים לצופים לפלוגה של היהודים ושם אנחנו נפגשנו עם החברים וגם עם הצופים עשינו פעולות למשל הלכנו למשחקי צופים, או שאנחנו היינו הולכים מבודפשט ברגל לבודה (שהרי המילה בודה זה הרים) ושם היינו משחקים כדורגל.

אבי היה בבית ועדיין התפרנס מחייטות. את עבודות החייטות הוא קיבל מיהודים ויהודים קיבלו מאחרים, בני משפחה והוא עבד. רק יותר מאוחר בשנת 1944 לקחו אותו לפלוגת עבודה.

באותם ימים למדתי בבית ספר תיכון רגיל עם גויים, ורק לפני שנים נודע לי מחבר טוב שגם למד שם ועלה לארץ והיה חבר שלי גם פה כל השנים. אני פגשתי אותו בבודפשט בזמן המאורעות בלי הטלאי הצהוב ושאלתי אותו מה קרה ואיפה אתה והוא סיפר לי שהוא נרשם כמשפחה שהבית שלה נהרס בהפצצות באחת העיירות והוא קיבל תעודה של פליט. כל השנים לא ידעתי ורק לא מזמן נודע לי, כי החבר הזה כבר לא בחיים, שבעצם את התעודה הזאת סידר לו אחד החברים בכיתה שהוא היה גוי.

פרק 3

החיים בהונגריה תחת השלטון הנאצי

בשנת 1944 אבי גויס לפלוגת העבודה. אימי פרנסה אותנו לבדה, היא עבדה כתופרת ועשתה את אותם עבודות שאבי עשה. אני המשכתי ללכת לבית הספר ויום אחד, זה היה יום ראשון, נסענו לטיול בהרים עם קבוצת הצופים ואנחנו רואים הרבה מאוד מטוסים טסים מעלינו, הרבה מאוד מטוסים ולא הבנו מה קרה וכשהחלטנו לחזור הביתה ואנחנו עשינו את כל הדרך הזו חזרה ברגל, אנחנו ראינו כבר משטרה צבאית גרמנית בכל פינת רחוב ומשאיות עם מלא צבא וטנקים ומיהרנו הביתה.

אז התברר שזה היה 19 במרץ התאריך שבו הגרמנים כבשו את הונגריה, הם אמרו שהם נכנסים רק למעבר אבל בעצם הם כבשו את הונגריה.

המצב הזה שינה לנו את החיים בהרבה, מאותו הרגע התחילו הצרות האמיתיות. לפני כן היו הפצצות מהאוויר, היו הרבה מאוד הפצצות, בלילה האמריקאיים, ביום האנגלים ואנחנו היינו בזמן ההפצצות יושבים במקלט שבבניין שלנו. זה היה בית בן שלוש קומות, היתה בו אוכלוסייה מעורבת וכולנו ירדנו למקלטים.

עם עליית הנאצים ב- 1939 ועד אז במשך כל השנים הללו הממשלות בהונגריה התחלפו ובכל פעם יותר ויותר תומכי נאצים השתתפו בממשלה. למשל אני זוכר שהיה ראש ממשלה שעשה הסכם התקפה עם הנאצים.

בשנת 1944, בשלב קצת יותר מאוחר אני התחלתי לעבוד, למדתי מאימי לתפור מכנסיים קצרים של היטלריוגנד, נערי היטלר, עבור הגרמנים.

לפני הכיבוש הגרמני בהונגריה לא היה מלך, היה האדמירל מיקלוש הורטי שנקרא מושל והוא היה מושל הונגריה. הוא רצה להיכנע והוא הודיע ברדיו שהונגריה הפסידה במלחמה שהמלחמה הזאת אבודה ושהוא מבקש להיכנע לכוחות הברית.

ואז כבר הרבה יהודים נשלחו לפלוגות עבודה באזור וגם אבי ביניהם. היו גם פלוגות עבודה שנלקחו לרוסיה, ודודי היה בהן והוא נשאר שמה. המזל של אבי היה שהפלוגה שלו נשארה באיזור.

אנחנו נשארו בבית. אחרי ההצהרה הזאת של הורטי המפלגה הפשיסטית פרצה את הארמון של המלך, שבעצם היה מקום מושבו של המושל. הם השתלטו על הממשלה ופָּרְנֵץ סְלִישִׁי עלה לשלטון.

עוד בתקופת הורטי החליטו לרכז את היהודים בבתים מיוחדים עם סימון כוכב צהוב, קראו לבתים האלה בתים מכוכבים. ואמרו ליהודים, כל יהודי שיחפש לעצמו בית מכוכב וזה מה שעשינו. הסיבה לכך היתה בגלל שכתוצאה מהפצצות נהרסו הרבה בתים והיו הרבה פליטים אז הודיעו ליהודים שיפנו את הבתים שלהם ושיסתדרו איך שהם רוצים בבתים מכוכבים.

אז אנחנו עברנו לבית מכוכב. היתה לי בת דודה מצד אימי, אימא של הבת דודה היא אחות אימי, והם היו גרים בשכונה אחרת והיתה להם דירה של שלושה חדרים עם חדר גדול ששם בעלה של הבת דודה עשה מתפרה והם הסכימו למסור לנו חדר ואנחנו עברנו לגור אצלם בבית המכוכב הזה. אני אימי ואחותי ואבי היה בפלוגות העבודה.

המשכנו להתפרנס באותו אופן, המתפרה של דודי קיבלה עבודה מהצבא הגרמני ואימי עבדה עבור הבת דודה שהיתה לה את המתפרה וזה היה עבור הצבא הגרמני וגם אני עבדתי, כי כבר לא היה בית ספר.

בינתיים כל מטסזלקה, כל היהודים מהעיירה מטסזלקה גורשו. כשהיינו בבית המסומן היהודים כבר גורשו לאושוויץ, רק יהודי בודפשט נשארו ואנחנו נשארו בבית המסומן.

את השכר קיבלנו מהבת דודה, אני לא יודע באיזה דרך, ובינתיים זה החזיק אותנו והתפרנסנו. עם ההגבלה של הבית בכוכב, התחילו גם הגבלות של שעות היציאה מתי מותר לנו לצאת ומתי אסור לנו לצאת כדי לערוך קניות.

תשע נשמות

נשמה ראשונה

באותה תקופה הקשר עם החברים נותק והייתי מבודד, ואז עלה סלשי לשלטון ואנחנו כבר היינו בבית המכוכב. למחרת היום שבו עלה סלשי לשלטון הוציאו את כל היהודים מהבתים. פשוט באו הפלוגות הפאשיסטים האלה, חלק במדים, חלק עם הסרט החץ הירוק והוציאו את כל היהודים מהבתים והצעידו אותנו ברחוב.

אמרו לנו שניים בשורה לא יותר, אבל היתה אימי אחותי ואני, אנחנו היינו שלושה. ואז אני פתאום שומע צעקה בכיווני "יהודי מנוול אמרתי לך שרק שניים בשורה". אחר כך התברר לי שאחרי צעד גוי עם אשתו היהודייה, הוא לא נתן לאשתו ללכת לבדה והוא הצטרף אליה לצעדה וכשהוא ראה שהחייל הזה מפלוגות הפאשיסטים, היה בידו מקל עופרת מצופה גומי והוא הולך להרביץ לי בראש, הוא נתן לי בעיטה מאחור ואני נפלתי קדימה וחטפתי את המכה בכתף במקום בראש.

את המכה הזאת הרבה מאוד שנים הרגשתי, הרבה מאוד שנים, עשרות שנים. אבל אותו גוי הציל אותי. ואנחנו המשכנו לצעוד עם ידיים מורמות. לקחו אותנו עד התיאטרון הלאומי, (אז התיאטרון הלאומי היה שם, היום כבר לא). היתה שם רחבה לפני התיאטרון הלאומי, היתה כיכר של משחקים והודיעו שכל מי שיש ברשותו תכשיט כלשהו, זהב וכסף צריך למסור אותו.

וארבע אנשים הלכו עם סדין, החזיקו סדין וכל יהודי היה צריך לזרוק מה שהיה אצלו, את הכסף, את הטבעות, אני זוכר שאימא שלי הורידה את

טבעת הנישואין שלה כי איימו שיירו במי שלא יעשה את זה וכך שדדו את כולנו.

ואחר כך הצעידו את כל יהודי בודפשט מרחבת התיאטרון, עם ידיים מורמות כשקהל משני הצדדים יורקים עלינו, בועטים בנו ומרביצים וככה הגענו למגרש למרוצי סוסים, זה לקח כמה קילומטר. כמובן כל זה עם ידיים מורמות, כל יהודי בודפשט היו במגרש מרוצי הסוסים כשמהיציעים מכוונים מקלעים כלפי הקהל.

שם כולנו ישבנו במקום, איפה שהיינו התיישבנו ונשארנו שם כל הלילה ולמחרת והנבלות הסתובבו מסביב, מי שרצה לעשות את צרכיו היה צריך ללכת הצידה והוא עשה את זה, ובינתיים הם הרביצו להרבה מאוד אנשים, היו כאלה שהרגו אותם, היו כאלה שפצעו אותם, את זה ראינו רק למחרת.

למחרת לפני הצהרים אחרי שהיינו שם כל הלילה וזה היה כבר סתיו, היה די קריר. ויהודי אז איך הוא התלבש? כיוון שאז למדנו באותו הרגע שלא מספיק חולצה וסוודר ומעיל ומעיל עליון, לבשנו שניים, שלוש חולצות ושני סוודרים וכמה תחתונים וכמה מכנסיים כדי שיהיה איתנו מה להחליף כי לא ידענו לאן הולכים.

למחרת הופיעו כמה פאשיסטים והודיעו ברמקול לקום ולהתאסף והודיעו שהוד מעלתו סלשי נתן הוראה לשחרר את יהודי בודפשט הביתה ואז כולם הלכו הביתה אבל כל זה היה רק תרגיל.

אנחנו אמנם הלכנו הביתה, לבית המוכב. אבי היה בפלוגת עבודה והוא ברח מהיחידה ובא הביתה. מידי פעם הם היו בורחים, והוא בא הביתה

והוא סיפר שהחברים שלו סידרו לו תעודת חסות. כל היהודים בבודפשט רצו תעודת חסות.

אני לא סיפרתי דבר מעניין לפני שקיבלנו את תעודת החסות יצאה שמועה שיהודי צריך לעבור לדת אחרת ולהפוך לנוצרי ואז הוא יינצל, חיינו יינצלו, והיהודים נהרו לכנסיות להתנצר אבל הם היו צריכים ללמוד את הדת הנוצרית. הורי שלחו אותי ללמוד ואני ברחתי ואמרתי שאני לא מוכן ללמוד את הדת הנוצרית. זו היתה תקופה כזאת שהיהודים כמו בזמן ספרד עברו לדת הנוצרית אבל זה לא עזר להם לאף אחד זה לא עזר.

כאמור אבי בא הביתה מהיחידה ואמר שהחברים שלו סידרו לו תעודת חסות אבל היתה בעיה שהתעודה היתה רק על השם של אבי ואז אבי ביקש מחבר שלו שהיה לו משרד שידיפיס על התעודה, שידיפיס גם את השם של אימא, אשתו, גם כן מתחת לשם שלו. והחבר הדפיס על התעודה והיה כתוב בתעודה שטרן אדולף תחת חסות ואשתו וילדיו.

אתה תוכל לראות בהדפסה שרואים את זה שזו לא ההדפסה המקורית והאמיתית. אבל יש מאחורי זה סיפור.

תעודת החסות היתה בידי אבא ופתאום מודיעים שיש ביקורת, נכנסו אנשי המפלגה הפאשיסטית והתחילו לעשות ביקורת, תעודות זהות, תעודות זהות וגברים שהיו מעל גיל 15 לקחו אותם.

נשמה שניה

בבתים המכוכבים לכל בית היה שומר הבית. הבתים הרגילים היו סגורים והיה אחד אחראי שאחרי השעה עשר סגר את הבית ופתח לדיירים שבאו שצלצלו, זו היתה העבודה שלו, הוא קם ופתח את הבית. אותו שומר בית שלנו הוא לא היה אנטישמי וכשאבי ירד, הוא אמר לו "בוא איתי, באו הפאשיסטים", אבי אמר שהוא מוכרח לברוח, הפאשיסטים עלו לקומה הראשונה ושומר הבית פתח לאבי את השער כדי שהוא יוכל לברוח. ואז אבי אמר לו "קח את תעודת החסות הזו ותעביר אותה מיד לאשתי לפני שאלה יגיעו".

אם לא היה מביא את התעודה היו לוקחים אותנו לאושוויץ. בדרך כלל היו לוקחים את האנשים לבית חרושת ללבנים ומשם היו שולחים אותם לאושוויץ. אולם שומר הבית הספיק להגיע ולמסור את תעודת החסות לאימי ובינתיים אבי נעלם וברח.

הפאשיסטים הגיעו אלינו לביקורת ואימי הציגה את תעודת החסות. שאלו אותי "בן כמה אתה?", אמרתי "אני בן 14", והאיש אומר "יש לך מזל, אם היית בן 15 היינו לוקחים אותך". כך השאירו אותנו שם בזכות תעודת החסות ואת היתר כל מי שלא היה לו חסות, לקחו.

תעודת החסות הקנתה לנו שלא יכולים לשלוח אותנו לאושוויץ, לא ידענו מה זה אושוויץ בדיוק אבל ידענו שמגרשים לשם, ואותנו לא גירשו אותנו בגלל תעודת החסות. אנחנו נשארנו בבית המכוכב, ועל אבי אנחנו לא יודעים דבר, אלא שהוא חזר ליחידה שלו.

יום אחד יצא חוק חדש וזה היה מעשה גורל, הגורל מהתל באנשים. יצא חוק חדש שאמר שיהודי שיעבוד בפינוי הריסות, כמובן ללא תשלום, תהיה לו תנועה חופשית משעה שבע בבוקר עד שעה שבע בערב בתנאי שידביק סרט שחור באלכסון על הכוכב הצהוב. אני אמרתי לאימא שלי, "אני נרשם" ונרשמתי לפינוי הריסות.

כך הלכתי, נרשמתי לפינוי, נתנו לי כתובת לאן להגיע, והגעתי לבית שאת השם של הרחוב אני היום כבר לא זוכר, אבל לפני 4 שנים נסעתי להונגריה ואימא שלי שכבר לא בחיים ואז היא היתה בת 94 ושאלתי אותה, "אימא את זוכרת איך קראו לרחוב הזה איפה שהלכתי לפינוי הריסות?", היא זכרה את שם הרחוב ואני לפי זה הלכתי לבקר את המקום הזה בהונגריה, זה המקום היחידי שלא זכרתי אבל אימא שלי בת 94 זכרה את זה ועכשיו שוב אני לא זוכר את שם הרחוב.

כשחזרנו לבית המסומן אימא המשיכה לעבוד עבור הגרמנים, וכשאני פניתי את ההריסות לא קיבלתי תשלום, לא היו משלמים, למזלנו הדודה היתה בעלת אמצעים והיא החזיקה אותנו. אני הלכתי ביום הראשון לפינוי הריסות, אמרו לי בבית הזה איקס, הלכתי לבית, קיבלו אותי לעבודה, זה היה בית שחצי הבית נהרס וחצי הבית עמד. אמרו לי "לך תתחיל שם לפנות את ההריסות" היו עוד אנשים שעבדו שם אבל הייתי היהודי היחידי שם.

בפינוי ההריסות נפלתי על הפינוי של חדר המזווה והבית הזה היה בשכונה ברובע החמישית העשירה ביותר של בודפשט ואני נפלתי שם לכל טוב ואני פניתי את ההריסות לקומה השנייה כפי שאמרו לי אבל אחר כך אני העליתי גם את הדברים שבמזווה. הבאתי תרמיל וכל יום

דאגתי לאספקה שיהיה מה לאכול בבית, כי היו שם המון המון שימורי אוכל.

ביום הראשון גמרתי את העבודה ויצאתי מהבית ראיתי עובר אדם ברחוב מוכר, חבר של אבא שלי, קראתי לו בשם והוא נבהל כי הוא לא ידע, הוא היה בלי שום סימון של יהודי. אחר כך הוא ראה אותי והכיר אותי מיד ואני אמרתי לו, "תגיד לי, איפה אבא?", והוא אומר לי "בבית על ידך".

מסתבר שהיה שם מחנה של הצבא ליד הבית הזה והחבר הלך מהצד של המחנה, עבר את הגדר ואני אחריו ואני סוחר איתי תרמיל של שימורים שיהיה לאבא. אבל אבא אומר "אין לך מה לדאוג". אני פוגש אותו, והוא אומר "אין לך מה לדאוג יש לי מספיק אוכל, קח את זה הביתה" אז אני לקחתי את זה הביתה. וכך אני פגשתי את אבא שלי. הייתי צריך ללכת לפנות הריסות ולקבל בית בדיוק ליד המחנה שלו.

עבדתי כמה שבועות בפינוי הריסות, כל יום הלכתי לבקר את אבא וכל יום הבאתי את האינפורמציה עד שהם החליטו לברוח. וזה בדיעבד נודע לי, שבמקום הזה, בבית שבו ישבה הפלוגה שעשתה את העבודה של אבא, נודעה להם ידיעה שלוקחים אותם. יחד עם אבא היה גם בעלה של הבת דודה, זה שאצלה גרנו והוא לא היה שייך לפלוגה של אבא שלי, לא היה שייך לפלוגה שלו אבל הוא היה שם ואז הם החליטו לברוח.

בחור אחד, הגיס שלו היה גוי נהג מונית, והוחלט שביום מסוים הוא יבוא לשם בשעה מסוימת ואז אבא ועוד שלושה חברים שלו יפרצו דרך השער, ירצו ישר, יכנסו למונית וייסעו משם, יברחו.

הדוד, כלומר בעלה של הבת דודה הוא שיחד את החייל שלו, הסמל שלו, הוא לא רצה ללכת איתם הוא אמר "אני שילמתי לו והוא יבוא לקחת אותי".

ביום שנקבעה הבריחה, נהג המונית הגיע ונעמד שם ואז הם פרצו דרך הגדר. אבי היה השני, השלישי הספיק גם כן להיכנס למונית אבל הרביעי נורה ונהרג.

נשמה שלישית

בתקופה הזו אני כבר לא עבדתי בפינוי הריסות. ויום אחד החליטו שכל היהודים שיש להם תעודת חסות יעברו לבית שמסומן תחת חסות או שוויצרית או שוודית או הוותיקן. לנו היתה תעודת חסות שוויצרית ולקחו אותנו איזה לילה והוליכו אותנו ברגל ולקחו אותנו לחופי דנובה, לחוף של הדנובה ועמדנו שם שעות בחושך. שמענו יריות ואחר כך נודע לנו שהם יורים באנשים, מעמידים אותם על שפת הדנובה ויורים בהם.

כנראה שהם התעייפו כי היה כבר מאוחר, ולקחו אותנו לבית אחד, קראו לזה אישטון הקדוש מספר 1. זה בדיוק ליד גשר מרגיט, זה גשר יפה ודחסו אותנו לבית הזה.

הבית הזה תחת החסות השוויצרית היה ברובע החמישי של העשירים. השתכנו בו 1,100 איש ואנחנו היינו בקומה השנייה. כשאנחנו הגענו, היו בבית הזה, בית החסות השוויצרית גם גויים שגרו שם, להם היתה תנועה חופשית וביתר הדירות שהיו שייכות ליהודים, שם נכנסו היהודים.

אף אחד לא סגר אותנו, לא היה שומר, השלט היה מספיק, אסור היה לצאת, אף אחד לא יוצא, אף אחד לא יצא. לא היה סגל שטיפל בנו, אף אחד לא סיפק מזון למי שהיה אכל למי שלא לא. לא היינו הרבה זמן שם, אולי שבועיים. והיה לנו אוכל שלקחנו איתנו.

עכשיו אפשרו לנו שעתיים ביום לצאת להצטיידות בשעות בין אחת לשלוש שבדרך כלל החנויות סגורות בשעות האלה, אבל הצלחנו להצטייד איכשהו. את הדירות חילקו בין המשפחות ואנחנו קיבלנו את חדר האמבטיה, זה מה שנשאר לנו, אימא אחותי ואני, חדר אמבטיה זה היה המקום המגורים שלנו.

כל פעם שהיו מצלצים בדלת, אני ואחותי רצנו תמיד לפתוח את דלת הכניסה לדירה, לא ידענו מי אפילו גר בדירה הזאת אבל רצנו לפתוח את הדלת. ויום אחד צלצלו בדלת, אנחנו רצנו, פתחנו, אבא שלי היה שם.

הסתבר שהוא התחיל לחפש, לבקר בבתיים, בבתי חסות והלך מדירה לדירה. הוא התחיל בבית הזה שלנו, ואנחנו היינו בקומה השנייה, הוא התחיל מלמטה הלך דירה, דירה עד שהגיע לדירה שלנו ואנחנו פתחנו את הדלת, הוא יכול היה להמשיך אם לא אנחנו היינו פותחים לו את הדלת כי אף אחד לא ידע מי אנחנו, אחד לא ידע מהשני.

אז אבא הצטרף אלינו ובמשך הזמן הזה הצליח להגניב פנימה גם את שתי אחיות של אימא (?) שכבר ברחו מצעדות המוות שהתחילו בגרמניה. אבא שלי הגניב גם את הסבא והסבתא, וכולנו היינו בבית החסות.

נשמה רביעית

ואז יום אחד באה ביקורת של הפאשיסטים, כי ממול היה המפקדה של הפשיסטים. הם באו לעשות ביקורת ובדקו תעודות חסות. לקחו את תעודת החסות והלכו לפי הפרצוף, "זה תעודת חסות, זה מזויפת!!", אין לך תעודה!!" ככה הלכו כל 1,100 האנשים. נשארו בבית אישה אחת עם שבעה ילדים, אמרו לה שהתעודה שלה בסדר והמשפחה שלנו שהתעודה הייתה מזוייפת.

ואז אמרו לנו תחפשו בית חסות אחר, ואנחנו מצאנו לא רחוק משם, ברחוב אחר, שהצלחנו להיכנס אליו דרך קשרים של אבא, איזה חבר, היו מוכנים לקבל אותנו ואנחנו עברנו לגור בבית חסות הזה, בית החסות השני.

כשהיינו בבית החסות השני עדיין לא היתה בודפשט מכותרת אבל היו כל הזמן הפצצות ואנחנו אפילו לא ירדנו למרתף, אמרנו שאם אנחנו צריכים ללכת (לעולמנו) נלך גם במרתף.

וכל הזמן הזה, בודפשט היתה מופגזת, יש הפגזות בתוך העיר. כל הזמן הפגזות, כל הזמן הפצצות והרוסים הם הפילו מטוס אחד שתיים. הפצצות היו יכולות להיות שני בתים מאיתנו או שלושה בתים. פעם אחת שיחקתי כדורגל עם חבר, היה לי חבר, בחור שפגשתי ונהינו חברים ושיחקנו בפרוזדור כדורגל וכל הזמן היו הפצצות ופתאום הכדור עף ונכנס לבית.

מסתבר שהיה הדף של הפצצה אבל האישה בפנים חשבה שאנחנו שברנו את החלון, וזה היה ההדף של ההפצצה והכדור נכנס. אנחנו רצינו לשחק, אנחנו היינו אדישים טוטאלית להפצצות. לגמרי, לגמרי.

באותה תקופה יכולנו עוד לצאת להצטייד במזון, בודפשט עוד לא היתה מכותרת בשלב הזה, אבל כבר הרוסים התחילו להפיץ. ברחוב ניצב לרחוב שלנו היתה מאפייה אבל הגרמנים קבעו שמי שנמצא בבית החסות התחום שלו לנוע הוא עד הרחוב הזה והמאפייה היתה מעבר לרחוב.

נשמה חמישית

אני כל יום שמתי את הכובע של הגדנ"ע, הורדתי את הכובע, עמדתי בתור וקניתי לחם. יום אחד באים מולי שני בחורים, אני רואה שהם לבושים במדים של הפשיסטים עם סרט ועם נשק וחשבתי לעבור לצד השני אבל אז אמרתי לעצמי שאם אני אעבור לצד השני זה יהיה חשוד. אז לא עברתי, הלכתי, ואז ברכת השלום היתה במועל יד שאני אמרתי "תחזיק מעמד אחי" והם ענו לי "אומץ" ואני מצדיע לשני הבחורים והם אומרים "אומץ" ואלה שני חברים שלי מהצופים, לבושים במדי הפשיסטים והנשק, שני חברים יהודים ואני אומר להם "איך השגתם, אולי תסדרו

לי?", והם אמרו לי "תעוף מפה שלא תסבך אותנו" ואני הלכתי והם המשיכו הלאה.

הלכתי לכיוון המאפייה ופתאום עוצר אותי גבר נמוך ואומר "בוא הנה" הוא הראה לי תג בלש ואמר "ואתה יהודי", אמרתי לו "מה פתאום? אתה לא רואה שאני בגדנ"ע?", "איזה פלוגה?" הוא שאל, ואני עניתי לו מייד ואמרתי את מספר הפלוגה ושכחתי שזה פלוגה של יהודים כי אמרתי שאני צריך מיד בביטחון לענות לו והוא אמר, "אמרתי לך שאתה יהודי" והוא אמר "בוא, בוא איתי".

"הדודה שלך, דודה רוזלייה בארצות הברית ועוד אחרי המלחמה היא תספר שהיה לו קרוב משפחה שקראו לו כך כך", כי הוא שאל את השם שלי, "שנפל מות גיבורים בבודפשט המופצצת", כך הוא התחיל לעודד אותי והוא לקח אותי לכיוון המפקדה של הפשיסטים ואני ידעתי שיהודי שנכנס שם לא יוצא חי. כל זה קרה ברחוב ראשי, בכיכר שקראו לה כיכר המעגל, אז החשמליות עברו בצד הרחוב לא כמו היום שהחשמליות נוסעות באמצע הרחוב, אז הן נסעו בצד. והאיש הזה אומר לי את הדברים האלה והוא מתחיל לעודד אותי ומקדימה לנו הוא רואה שני ילדים במדים של בית יתומים, בצד השני של הרחוב והוא אמר לי "תלך אל שני הילדים האלה, גם הם יהודים, אתה רואה, תגיד להם שאני רוצה שהם יבואו אלי".

ואני הלכתי לשם ואני אומר לילדים "האיש הזה רוצה שתלכו אליו, שתיגשו אליו שאתם יהודים", באותו הרגע אחד שמאלה, אחד ימינה ואני קדימה, כולנו מייד תפסנו ריצה ובדיוק באה חשמלית, הגעתי בריצה לרחוב הראשי ואז עוד בחשמליות היו המדרגות בחוץ, היום כבר סגורות,

ואני הייתי ספץ בלקפוץ תוך כדי נסיעה על המדרגות ולרדת תוך כדי נסיעה, כי ככה חסכתי דמי נסיעה ועשיתי את זה הרבה פעמים בבית הספר.

וקפצתי על החשמלית ונסעתי משם, ירדתי אחרי כמה תחנות ולקחתי כיוון הפוך ואני לא יודע מה נכנס בי, חזרתי למאפיה, קניתי את הלחם והלכתי הביתה וסיפרתי לאימא והיא כמעט התעלפה ואני לא, היתה לי הרגשה שלי לא יקרה שום דבר, לא שהרגשתי שאני גיבור, אני הייתי אטום לכל הדברים, פשוט היתה לי הרגשה שלי לא יקרה שום דבר.

בימים שלאחר מכן אני המשכתי לקחת לחם אבל היהודים שהיו בעלי יכולת ואמצעים החליטו שתעודת החסות של השוודים זה בעל ערך יותר טוב מתעודת החסות השוויצרית, כי הוציאו פחות תעודות והם הלכו וסידרו ושילמו ושיחדו את הפאשיסטים שיוציאו את היהודים בעלי תעודת החסות השוויצרית ושיהפכו את הבית הזה לתעודת חסות שוודית בלבד ולבית חולים.

נשמה שישית

ואז באו הפאשיסטים ולקחו אותנו לבית חסות אחר שהיה קרוב עוד יותר למפקדה שלהם ואנחנו נכנסנו שמה לבית הזה, לבית החסות השוויצרי החדש כי הוציאו אותנו מהבית השוודי ושם אנחנו היינו בבית הזה. הבית הזה היה בית פינתי כלומר בית פינתי לכביש הראשי, בכביש הראשי היתה המפקדה של הפאשיסטים האלה וכבר ביום הראשון הם באו לבקר אותנו אבל אחרי זה לא ראיתי אותם עד השחרור.

בית החסות השוודי שנאלצנו לעזוב אותו, כל יושביו נלקחו לדנובה. ככה ששוב אנחנו ניצלנו.

בבית החסות הזה, האחרון, אנחנו היינו עד השחרור. בינתיים בודפשט כותרה, המטומטמים פוצצו את הגשרים, העיר כותרה והיה חודש רצוף של הפצצות בלתי פוסקות והפגזות בלתי פוסקות. אנחנו גרנו בקומה השנייה, אבל אנחנו לא ירדנו למקלטים.

נשמה שביעית

הבית שגרנו בו קיבל שפשוף בפניה מפגז של מרגמה, וכל החלונות נשברו אבל זו היתה הפגיעה היחידה שהבית הזה קיבל.

בפינת הרחוב הראשי ליד הבית היתה עוד מאפייה, וכשביקרתי בהונגריה הלכתי לבקר את המאפייה הזו והיא עדיין עוד שמה.

נתנו הקצבה של 200 גרם לחם אבל לא ליהודים. ליהודים הם לא נתנו אוכל. אז אני עמדתי בלילה, בשתיים בלילה בתור במאפייה עם הכובע

של הגדנ"ע שלי, כל בוקר וקניתי את ה- 200 גרם לחם ואת זה אנחנו אכלנו, אימא שלי היתה אשפית היא השיגה כמה טיפות שמן, היא טיגנה את זה, אני לא יודע איך אבל זה מה שאכלנו.

נשמה שמינית

לקראת סוף המלחמה היה לנו עוד איזה סיפור עם המזון. בבית הזה שבו גרנו היה גר גם יהודי בן 80 שאנחנו טיפלנו בו. ופתאום לקראת הסוף, שלושה ימים לפני השחרור, בדיעבד אני יודע שזה היה לפני השחרור, באו והחליטו לפנות אותנו לגטו. וכל זה תחת הפגזות והפצצות.

רצו לפנות אותנו מבית החסות הזה, אז כולנו לבשנו את כל מה שיש, כולנו יוצאים, ובינתיים אחד בורח מהבית, יוצר קשר עם השגרירות השוויצרית. אנחנו עוד לא התארגנו לגמרי ליציאה והגיע נציג השגרירות ואמר "הם תחת חסותנו" והפאשיסטים עזבו אותנו.

למחרת ניסו עוד הפעם לעשות את זה, שלוש פעמים ניסו לעשות את זה, ותמיד הגיע בזמן נציג השגרירות, אם לא היו לוקחים אותנו לדנובה.

בפעם הראשונה שניסו לקחת אותנו אמר הזקן בן ה- 80 "יש לי כלי", היה לו, כלי של השומן אוזים שהיהודים שמרו בכלי כזה את שומן האוזים והיה לו כ- 20 ק"ג של שומן. הזקן הזה החזיק כלי כזה מלא שומן ועוד כלי מלא שוק של עוף. וכשראה שלוקחים אותנו אמר לאימא שלי "מה אני אעשה עם זה?" אז אימא אמרה "אתה יודע מה, כל אחד ייקח קצת, אני אארוז את זה, את השומן עם השוק בנייר וכל אחד ישים בכיסים שלו".

וככה זה היה, לקחנו את ה- 20 ק"ג שומן עטוף בנייר עיתון ושוקיים של עוף ושמנו בכיסים אבל התכנית שלהם לא יצאה לפועל. אז כשחזרנו נשאר לנו השומן והבשר ואימא טיגנה את זה וכולנו, כמובן גם הזקן, אכלנו את זה.

נשמה תשיעית

לילה אחד אני עומד בתור במאפיה ועומד מולי חייל ששומר על התור והיתה לי הרגשה לא טובה, הרגשה מאוד לא טובה. אתה יודע כשאתה מרגיש סכנה, והחייל מסתכל עלי, אני מסתכל עליו ואני הראשון בתור. ופתאום האישה מהמאפיה קוראת לחייל, "בוא רגע לסדר לי משהו אני רוצה להראות לך" ונכנס החייל אחריה ופעם ראשונה שאני מרים רגלים ומסתלק ונכנס לבית, היתה לי הרגשה שאני מוכרח להסתלק מפה.

קרה לפעמים שבא חייל ואמר לי "תעזור לי להעביר איזו מיטה מהבית הזה לבית הזה" ונתן לי חצי לחם בתמורה ואני הלכתי לעזור לו ואחר כך הבעיה שלי היתה איך לחזור לתחום של בית החסות.

היה לי חבר שהיה לו פרצוף של גוי, אבל מה זה גוי טוטאלי, בלונדיני והכל. והוא הסתובב חופשי, הוא יצר קשר עם הגטו והוא השיג גם אוכל. אנחנו לא היינו בגטו, אבל קראו לאיזור שלנו, איפה שהיינו, הגטו הקטן בגלל שהיינו מוגבלים בתנועה.

כל זה היה עד סוף שנת 1944 וב- 16 בינואר 1945 השתחררנו.

אתם יודעים שכשאנשים במצוקה הם אוחזים בכל דבר, באמונות תפלות. וחלק מהיהודים התחילו לחפש תשובות מה יהיה, אז הכינו לוח סיאנס עם כוס והכוס כתבה שצנחנים רוסיים ישחררו אותנו. כולם היו עושים סיאנס, גם המשפחה היתה משתתפת וגם השכנים היו עושים סיאנס והיה אחד שעשה את הסיאנס והוא סיפר כל מיני סיפורים שיום אחד צנחנים רוסיים ישחררו אותנו. ויום אחד אנחנו מסתכלים לשמים ורואים מלא מצנחים, מלא מצנחים והתברר שהגרמנים שלחו אספקה, זרקו אספקה לחיילים הגרמנים שמה.

אותי זרקו מהסיאנס, כי פעם כשהתקבלה תשובה אני פרצתי בצחוק ואני הרסתי את הסיאנס שלהם אז גרשו אותי מהסיאנס ויותר לא יכולתי להשתתף.

יום אחד, הרי אני אף פעם לא יכולתי לשבת, ישבנו, אני וחבר שלי על הגג של הבית לראות את קרבות האוויר בין המטוס הרוסי לבין המטוס בגרמני, אתם לא מאמינים אבל היינו יושבים על הגג לראות את הקרבות, ויום אחד כשירדנו פגע צרור יריות בגג, אבל אנחנו כבר לא היינו שם.

פרק 4

השחרור

יום אחד הייתי בחדר מדרגות ומולו היה שער יציאה ואני רואה שעובר שם חייל אבל חייל משונה, עם כובע פרווה, נשק והולך, מטייל. זה היה חורף, חורף קר מאוד, אני קלטתי שזה חייל רוסי, אני רץ למעלה ואני צועק "חייל רוסי!" ואיזה צעקות קיבלתי, "לא מספיק העצבים שלנו מרוטים אתה עוד..." כל השכנים ירדו עלי, אמרתי להם "אבל פה חייל רוסי".

ואני רץ בחזרה לכולם ואז נכנסו החיילים הרוסיים וכולם יורדים למטה ותופסים אותם בשתי ידיים, צ'ס למי שהיה שעון מיד הורידו כמו שמקובל ונכנס הקפטן, גבר ענק, בכיס האחורי בקבוק וודקה, בצד השני אקדח ענק. והיהודים מייד התאספו שמה והיה מי שהתחיל לדבר כבר רוסיית ואחד דיבר יידיש. והתברר שזה היה קפטן רוסי יהודי, אז מייד הוא התחיל לחלק סיגריות ליהודים ושאל איפה יש פה חיילים, אמרנו לו "במרתף מלא חיילים".

החיילים המטומטמים האלה במקום להחליף לבגדים אזרחיים, נשארו במדי צבא, הקפטן קרא להם לצאת, הם ייצאו והוא אמר להם "אין דבר", דבר ראשון, "הכל יהיה בסדר" ושלח אותם לבית הקולנוע שהיה לידנו ששם אספו את השבויים. זה היה יום השחרור.

הצד השני של הרחוב היה עדיין בידי הגרמנים, ההונגרים הרימו את האבנים של הרחוב כי הרחוב היה מרוצף באבנים ובנו בריקדות. הם נסוגו לסטלינגרד עד מרכז בודפשט והם חשבו שהבריקאדות שהם בונים יעצרו אותם.

ב- 16 לינואר 1945, אחרי יומיים שוחרר הצד השני של הרחוב שבתחומו היה גם הגטו היהודי. הרוסים גילו שיש חנות יין, גלגלו חבית יין לרחוב, ירו בחבית וכולם שתו יין וכולם היו צריכים לשתות יין והרוסים הלכו וירו בהמוני החנויות ונתנו לכולם שוד חופשי. אני כמובן חיפשתי אוכל למרות שההורים לא רצו לתת לי בכלל לצאת.

אז כבר נגמרנו לנו שוקי העוף, השוקיים של העוף בשמן והרבה זמן לא אכלנו, אכלנו רק חתיכת לחם מה שנשאר לנו ממה שקניתי. ואני נכנסתי לבית ממול, אני גיליתי עם החבר שלי את המחסנים של הפשיסטים. ושמה מצאנו מחסן של סוכר וחייל רוסי עומד בכניסה ומכל אחד מבקש שעון ונותן לו ארגז של 30 ק"ג סוכר. אני קפצתי דרך החלון וכמה אנשים ראו את זה וקפצו אחרי, והחיילים הרוסים בפנים ופתחו בירייה וגרשו את כולם, גם את זה שנתן שעון וגם את זה שלא.

אני מצאתי עם החבר שלי, מצאנו שק שעועית, שק אפונה של 100 ק"ג ואת זה לקחתי בשבילי, אחר כך עזרתי לחבר לקחת בשבילו והכנסתי את זה פנימה ובינתיים עדיין היו קרבות מתנהלים בצד השני. מה שיש לציין הוא שאני החלטתי שאני אשיג מכונת תפירה לאבא, כי הרי לקחו ממנו את המכונה שלו ואני גיליתי מתפרה שלמה, והורדתי כמה ראשים של מכונות תפירה בשק ועם החבר שלי לקחתי את זה. ואחר כך לקחתי בדים וחוטים ומה שלא היה.

יום אחד אני במתפרה שגיליתי, חייל רוסי גם שם, בדיוק יצאתי עם בדים, בד של סדין ואני מחזיק אותו ביד ואיפה שהבריקאדה היו חיילים רוסיים עם תותח וירו לעבר הרחוב לכיוון הגרמנים. כשאני הייתי בפנים בחנות, היה תריס גלי כזה שכבר לא היה, הוא כבר היה תלוי והלכתי לכיוון

הפתח וגם החייל הרוסי ועצרתי ונתתי זכות קדימה לחייל לצאת לפני ובאותו הרגע נופל פגז מאחורי הבריקאדה ומעיף את הרגלים של שני חיילים שם והתריס הזה מההדף, נתן מכה לאותו חייל שנתתי לו להתקדם קדימה, חתך לו את הפנים, אז אני נתתי לו את החבילה של הבד של סדינים, הוא שם את הבד על הפנים והלך לדרכו.

אלו היו החוויות מהשחרור.

חוזרים הביתה

אחרי השחרור מגיע בעל הדירה, יהודי שהיה בגטו, ואומר "חבר'ה הייתם עד עכשיו פה, אבל עכשיו אני כבר פה חזרתי אל הדירה, אתם צריכים למצוא מקום אחר", אמרנו לו "איך אנחנו נלך?" אז הוא אומר "אני אארגן לכם עגלה".

בנדודינו מדירה לדירה, מכאן לקחנו מזרון, משם לקחנו סדין, הרי גרנו על מזרון. אני עם החבר שלי עשינו סיורים איפה שגרנו, השגנו יין ואחר כך בחורף הקשה הזה שתינו יין בערב במקום מרק.

אני לקחתי בד וחוטאים ומדים של צבא, של הצבא ההונגרי ואבא שלי עשה בגדים אזרחיים מזה. ההונגרים הכריזו שכל אחד יכול למכור את מה שיש לו, אז כולם התאספו באזור שהיה השוק והחליפו, אתה תיתן לי עוף אני אתן משהו בתמורה, עלו האיכרים מהכפרים והביאו מזון ואז עשו החלפות, כל אחד מה שהצליח לשדוד מהחנות.

בעל הדירה איפה שהיינו השיג לנו עגלה ואנחנו העמסנו את החפצים שלנו על העגלה וגררנו את העגלה חזרה הביתה לדירה שהיתה באזור הגטו.

רק שיהיה לכם מושג מה המרחק הזה, זה בערך כמו מהבית שלנו היום לבאר שבע, שזה כ- 6 ק"מ.

הגענו אל הגטו והיינו צריכים לעבור כיכר של משחקים, מגרש של משחקים וזה היה ליד הבית שלנו. והיה חורף והיתה אשפה מסביב לכיכר בגובה של יותר מבנאדם מכוסה שלג, ומלא גוויות זרוקות על האשפה, מתחת לאשפה, בחנויות. אנחנו עברנו את הכיכר באלכסון כי זה היה פתוח ואת התמונה הזאת אני לא אשכח, שלג, אבא שלי סוחב את העגלה אנחנו דוחפים את העגלה.

ופתאום יש חור בשק של העדשים שאני לקחתי, והעדשים יורדים לשלג ואני אוסף את העדשים ואנחנו ממשיכים והולכים ונגלה לנו קבר אחים ענק, חצי מלא ומאות גוויות זרוקות ליד הקבר שהן לא קבורות, ערומות, בצידו הדרך. ואנחנו עוברים על פניהם ואחרי שני בתים אנחנו מגיעים לדירה שלנו.

כשהגענו לבית הדלת היתה סגורה אז אני באתי מאחור מהחלון ואני קפצתי פנימה מהחלון ואני קפצתי ונפלתי על הדבר היחידי שנשאר מהדירה, על הראי, ראי גדול שנשאר בדירה.

הגענו הביתה. הגרמנים מפציצים את הגטו, לא מפציצים, מפגיזים את הגטו מה- בודה (מההרים) אבל זה כבר היה כסף קטן בשבילנו ואנחנו נשארו בבית. היינו צריכים להתארגן.

אני במשך כל הנדודים האלה מבית לבית היה לי הובי משוגע, אספתי מפתחות ועשיתי שרשרת מחוט ברזל ושמתי על זה את המפתחות והיו לי איזה שלושה או ארבעה זרים כאלה של מפתחות.

אז קודם כל כשהגענו אספנו עץ שיהיה לנו להסקה ואבי חתך את העצים להסקה, ואחרי זה דאגנו שיהיו לנו דלת וחלונות, שהכל יהיה לנו.

הבית הזה, הבניין שלנו, גרו בו לא רק יהודים אלא גם גויים ובאו הדיירים, חזרו הביתה, רוצים לסגור את דלת הבית ואין להם עם מה. אבל לי יש. אז עם הגויים אני מתחלף הם נותנים לי מזון, אני נותן מפתחות לדירה, כי תמיד מצאתי מפתח מתאים לדירה. וככה התחלנו להתארגן.

הרוסים החליטו שלכל בית יש מכסה של כמה אנשים צריכים ללכת לפנות הריסות בכל יום, נניח אצלנו החליטו 15 איש לפי מספר התושבים. הנשים פחדו ללכת כי הרוסים אנסו את הנשים אז אני הלכתי במקום אימא לעבודה, אבל הפינוי הריסות זה היה 15 ק"מ בשדה התעופה כי הרוסים רצו להפעיל את שדה התעופה הזה.

אז הם אספו את העובדים והצעידו אותם ברגל לשדה התעופה בליווי של צבא ושם חילקו אותנו לעבודה, אני הלכתי לשם ובדרך אומר לי איזה איש בתור, נראה לי שכבר אנחנו הגענו לגבול של בודפשט שהיתה

תעלה בצד הדרך, והוא אמר "אני מעסיק את החייל ואתה תקפוץ לתעלה ותלך הביתה".

אז הוא תפס את החייל, סחב אותו, החייל היה מבסוט, אני נשכבתי מייד בתעלה, חיכיתי שהתור יעבור והלכתי הביתה. ראיתי שזה הולך טוב, אז באו השכנות הגויות, ואמרו לי "מיקי תלך במקומי", אמרתי "טוב, אבל אנחנו צריכים לאכול" אז אחת הביאה קמח, השנייה הביאה שומן, השלישית הביאה ביצים וזה היה הפרנסה שלי בהתחלה, הלכתי במקומם, קפצתי לתעלה בגבול בודפשט, חזרתי הביתה, וקיבלנו אוכל בתמורה.

יום אחד אבי החליט שהוא הולך לעבוד במתפרה אצל הרוסים, אבא היה חבר של ההסתדרות. ההסתדרות סידרה להם עבודה והרוסים הבטיחו אוכל מכאן עד מחר, אמרתי אני אלך לעבוד איתך, אני כבר יודע לתפור, אני אלך איתך. הלכתי עם אבא, אימא ואחותי נשארו בבית ואנחנו הלכנו לעבוד אצל הרוסים. קיבלנו יום יום דייסה, הדייסה יצאה לנו כבר מהאף, אמרתי לאבא "אני מכאן מסתלק" והמקום הזה היה אחרי שדה התעופה, בערך 20 ק"מ מבודפשט, אמרתי "אבא, אני הולך מפה".

במתפרה אצל הרוסים אני גיליתי מרתף, בבית של איכר שברח, לאיכר היה שם מרתף באדמה וגיליתי שם תפוחי אדמה ולא אמרתי לאף אחד. מילאתי תרמיל, שמתי על הגב ובלילה הסתלקתי, ויותר לא באתי אל הרוסים אבל מידי פעם חזרתי לאבא לבקר אותו בלילה, מלאתי תפוחי אדמה וצעדתי עם התפוחי אדמה 20 ק"ג בחזרה לבודפשט.

היו שני דברים שהשפיעו עלי במיוחד, סיפרתי שהיינו בכלל שומרי מסורת, שומרים על כשרות אבל בזמן המלחמה אי אפשר היה לעשות את זה ובכל מקום שנדדנו אני אספתי ספרים, קראתי ספרים.

אהבתי גם ספרים של בונג-ג'וייס ואבי בשום אופן לא הסכים שאני אקרא את הספרים האלה, אז קראתי אותם בחשאי. אבי לא הסכים כי אלה היו ספרים על קאובויים, סוג של ספרות זולה והוא לא הסכים שאני אקרא את זה אבל אני קראתי ופעם אחת הוא תפס אותי שאני קורא את הספרות הזולה הזאת ואמר לי "במקום זה תיקח את הסידור ותקרא בו ותתפלל".

ולאבא שלי אני אף פעם לא יכולתי לסרב, אי אפשר היה, אבל אז בבית המוגן הזה אני אמרתי לו, "אם יש אלוהים שמסוגל שדברים כאלה יקרו כמו מה שקורה לנו אז האלוהים שלך לא שלי, אתה רוצה תתפלל אתה אני לא מתפלל".

וזה דבר כזה להגיד לאבא זה אי אפשר היה אז כי אבא שלי כפי שאני הכרתי, אני הייתי מקבל את הסטירה בלי שום בושה אבל בנסיבות הללו אבי סתם את הפה ולא אמר מילה, מילה לא אמר וזה השפיע עלי יותר מאשר אילו הייתי מקבל את סטירת הלחי.

הדבר השני היה שמצאתי את הספר על בר כוכבא, ואני קראתי אותו, זה היה ספר עם הרבה הרבה סיפורים על מעשה בר כוכבא ואני אמרתי כבר ציינתי שאז נודע לי שבכלל היתה פעם מדינה ליהודים ספר בר כוכבא השפיע עלי אישית.

אחרי השחרור חזרנו לבית שלנו אבל לא חזרנו לחיים יהודיים, לתפילות ולבית הכנסת. איכשהו עדיין לא כולם חזרו לפעילות וכל אחד דאג לעצמו, המשפחה שלנו התחילה למצוא אחד את השני.

הספר בר כוכבא שקראתי מאוד השפיע עלי, כי בהמשך זה באמת השפיע עלי שיהודי יכול להיות במדינה משלו. איכשהו נוצר קשר עם התנועות הציוניות, פתאום התחילו להסתובב מדריכים בשכונה ואני נפלתי בידי מדריך של השומר הצעיר שהוא הציע "בוא איתנו למחנה קיט" לא בבודפשט אלא בעיירה בקשאזה, Becskeháza, בדרום מזרח הונגריה "תבוא לקייטנה ואנחנו נדאג לך".

וההורים הסכימו כי היתה מצוקה לכולם ואם יש מי שדואג לילדים אז הם הסכימו. וכך אני הגעתי לבקשאזה שהיו שם למעלה ממאה ילדים ששם אנחנו היינו כמה חודשים והתגבשנו והכניסו לנו ציונות ושם אני פגשתי את הציונות ומשם אני חזרתי בידיעה שאני עולה לארץ.

זה היה בשנת 45 כשאמרתי להורים שלי, כשחזרנו מהמחנה של השומר הצעיר שאני עולה לארץ. והם כמובן לא רצו, במחנה בבקשאזה היתה הכשרה, היו כל מיני גילאים, אספו ילדים יהודיים, אני זוכר שאספו ילדים יהודים שם ואנחנו חיינו שם והתגבשנו כחיי חברה, אגב, כמעט העיפו אותי משם, אבל זה לא כל כך חשוב לעניין.

פרק 5

העליה לארץ ישראל

ההכנות לעליה

כשחזרנו, לא רק אני, אלא כולם, חזרנו עם החלטה שאנחנו עולים לארץ. עדיין היתה שנת 1945 ואני מודיע להורים שאני מתכוון לעלות לארץ, והם התחילו להתייעץ עם הקרובים ועם החברים ועם רופא המשפחה והוא אמר להם, זה נודע לי אחר כך, הוא אמר להם "לא יעזור לכם שום דבר, כבר קרו כמה מקרים, ההורים לא הסכימו והילד ברח, עדיף שאתם תסכימו". אני נדנדתי להורים עד שהסכימו.

רק אבא אמר דבר אחד, בפרידה, "אני רוצה שאתה תדאג שאנחנו נעלה גם כן". ואני עולה בראשון בינואר 1946, יוצא מהונגריה. למה הראשון בינואר? כי היה ערב סילבסטר וכולם היו שיכורים אפילו גם מבקרי הרכבות וקיבלנו ליווי של הצבא הרוסי עד אוסטריה אבל זה לא היה הצבא הרוסי, זה היה אנשי הבריחה שלנו לבושים במדי הצבא הרוסים. ואנחנו יצאנו מהונגריה כילדים חרשים אילמים, אמרו לנו אתם לא שומעים ולא מדברים וככה הגענו לאוסטריה ומאוסטריה לגרמניה, היינו רק יום אחד. בגרמניה הגענו לסטריט, סטריט זה על יד העיר אנסבך, סטריט שבאנסבך, ככה קראו למקום הזה כי זה היה סנטוריום של ה-SS זה ליד העיר אנסבך במקום שנקרא סטריט. גם העיר נירנברג היתה לא רחוקה משם.

ושם בסטריט אנחנו התאספו שתי התנועות גם "השומר הצעיר" וגם "דרור הבונים" וכל אחד הצטרף לקבוצת הגיל שלו ואנחנו חיינו שם, למדנו שם וחיינו שם חיים רגילים, מטיילים ונהנים בגרמניה במטרה שאנחנו מגיעים בסופו של דבר לארץ.

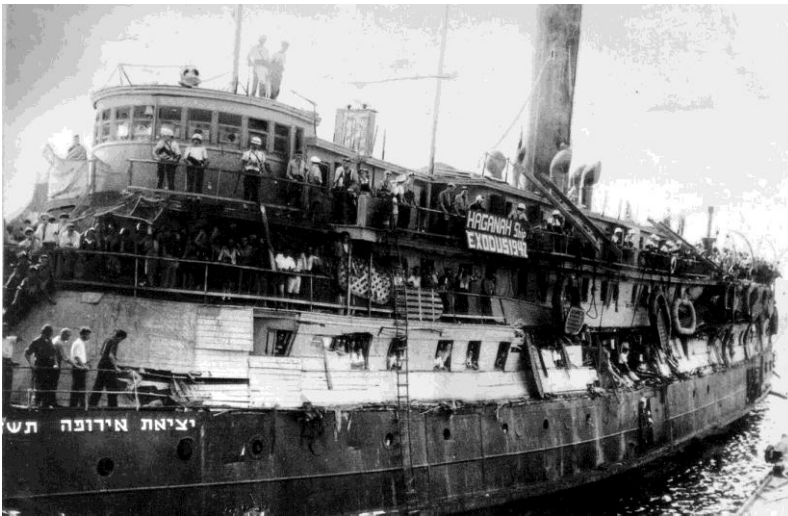
אני יצאתי לבד ואחרי כמה חודשים גם אחותי הצטרפה אלי והגיעה לאותו מקום הזה בגרמניה, ואנחנו היינו יחד עד 1947 במקום הזה. קודם כל במחנה גרנד ארנס, כך קראו למחנה הזה ואחר כך לילה אחד, באים ואומרים לנו "עלו למכוניות אנחנו עולים לארץ" ויצאנו ונסענו כל הלילה והתברר שהיתה שביתת נהגי משאיות אבל ההסתדרות הצרפתית נתנה רישיון מיוחד לשיירה, ומכל גרמניה אספו את היהודים והגענו ביוני או ביולי לנמל מרסיי Marseille מגרנד ארנס בגרמניה לנמל מרסיי.

אחר כך היינו במקום אחר במרסיי, אבל זה לא חשוב. הגענו לסט, סט זה נמל קטן, האונייה היתה תחת פיקוח בריטי וברחנו ממנה ובסט עלינו על אקסודוס.

אקסודוס

ב – 11 ביולי 1947 בשעה 5 לפנות בוקר עלינו לאונייה אקסודוס והפלגנו
מנמל סט שליד מרסיי.
המסע לארץ התחיל.

האונייה שנבנתה להכיל 300 איש הועמסה ב – 4,554 עולים.
מכיוון שהרשויות הבריטיות לחצו על ממשלת צרפת בדרישה לעכב את
יציאת האוניה, לא ניתן נווט להוצאתה מהנמל, ולכן היה על קברניט
אקסודוס, אייק אהרונביץ, לנווט את ההאוניה מחוץ לנמל בכוחות עצמו.
המסע מנמל סט לחופי ישראל ארך 8 ימים, כאשר במשך כל הימים
האלה לוותה האוניה ע"י אוניות מלחמה בריטיות.
מטרת הבריטים היתה למנוע את כניסת אקסודוס לישראל.

חוויות מהמסע

התנאים באוניה היו קשים מאוד. הצפיפות היתה גדולה, אנשים ישנו על דרגשים בשלוש קומות, כאשר בכל דרגש שכבו 4 אנשים בסמיכות זה לזה, מבלי שתהייה להם יכולת להתרומם. אספקת המים היתה מוגבלת והרחצה נעשתה במי הים.

כבר ביום הראשון קיבלתי באקסודוס תפקיד של סדרן עם סרט אדום וישנתי על הסיפון למעלה, על הרצפה, זה היה יותר טוב מאשר בבטן האוניה. כשאנחנו יוצאים מנמל סט, אני מכיוון שהייתי למעלה ראיתי איך האוניה יוצאת בלי הנווט ודופקת בצדדים.

תפקידי היה למנוע עליה של אנשים אל הסיפון העליון ללא קבלת רשות. הדבר היה חשוב מכיוון שהאוניה נבנתה לשיט בנהרות ולא בימים. מכיוון שכך, תחתיתה היתה שטוחה ולא עגולה. על מנת לשמור על איזון הספינה ולמנוע התהפכות, לא הורשו העולים לעלות לסיפון העליון וגם לא להסתובב בין הסיפונים.

יצאנו לים וכולם נפלו למחלת ים חוץ מכמה חבר'ה למעלה ואני ביניהם שלא הרגשנו את מחלת הים למרות שהאוניה הזו היתה כמו פיילה עם תחתית שטוחה והתנדנדה חזק מאוד על הגלים, אבל אנחנו אכלנו נורמאלית והגענו.

במהלך המסע היו כמה לידות באוניה. אחת הנשים נפטרה מיד לאחר הלידה ונערכה לה לוויה וקבורה בלב ים. התינוק, שנותר ללא אם, טופל ע"י נשים אחרות באוניה. ההפלגה היתה מאוד לא נעימה, כיוון שהאוניה הטלטלה על הגלים. רבים הקיאו והרגישו רע מאוד.

לאונייה הזאת, קראו אקסודוס והגענו עם האונייה הזאת קרוב למים המצריים. שמה, כמובן אנחנו הצעירים, עזרנו להכין את האונייה לקרב שידענו שעומד להתרחש קרב.

אחותי קלרי ואני על אוניית האקסודוס

הקרב בחופי ישראל

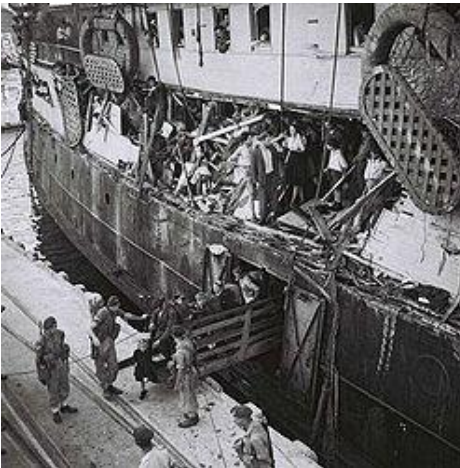
מכיוון שנוסעי האוניה ידעו שהבריטים ינסו למנוע את כניסתה לישראל, נעשו מבעוד מועד עבודות הכנה לביצור האוניה.

עבודות אלה כללו מתיחת רשתות בין הסיפונים, הוצאת מזרני ים לדפנות האוניה ששימשו כספינות הצלה וכו'.

ערב הגעת האוניה לארץ חילקו את האנשים לעמדות. על הסיפון העליון היו כ- 2,000 איש. הקבוצה אליה השתייכתי אני איישה את החרטום הקדמי.

המדרגות בין הסיפונים נוסרו על מנת להקשות על הגישה.

בסביבות 2:00 לפנות בוקר התעוררנו לרעש מחריד אוזניים של צופרים ופרוג'קטורים. נשמעה קריאה ברמקול: האנגלים התחילו במתקפה". האוניה נדרשה לעצור ולחזור לנמל ממנה יצאה. כאשר לא נענתה

הדרישה, אחת מהאוניות הבריטיות שייטה במקביל לאקסודוס, בעוד אוניה אחרת נוגחת באקסודוס מהצד השני. אני ספרתי 18 פעמים בהם הצליח הקברניט להתחמק מהנגיחות, אך מספר הנגיחות עלה על מספר ההתחמקויות.

דופן האקסודוס הרוסה מהקרב

האנגלים התיזו מים חמים מצד אחד של האוניה ושמן רותח מצידה השני. המגנים זרקו קופסאות שימורים על סיפוני אוניות האנגלים. החיילים הבריטיים, מצויידים בקסדות, מגני ידיים ואלות, ניסו לעלות על סיפון אקסודוס. חלקם נהדפו לים וחלקם נסגרו בתוך תא הקברניט ולא יכלו לצאת. למרות זאת, הקברניט המשיך להשיט את האוניה מתא אחר שהיה בבטן האוניה ולא היה ידוע לאנגלים עליו. ההתקפה נמשכה כשלוש שעות וגבה שלושה הרוגים ומאות פצועים. מפקד ההגנה נתן הוראה להפסיק את ההתנגדות, כיוון שקיבל פקודה להביא עולים חיים ולא עולים מתים לארץ ישראל.

גירוש המעפילים

עם הפסקת ההתנגדות השתלטו הבריטים על האוניה במים בינלאומיים ולא, כפי שטענו, שהאוניה נכנסה למים הטריטוריאליים של ארץ ישראל שהיתה אז בשליטתם.

באותה עת ביקרה בארץ ועדה בינלאומית, שתפקידה היה להמליץ אם לחלק את הארץ בין יהודים לערבים או לא. כאשר נגררה אקסודוס לנמל חיפה, חברי הוועדה נכחו על רציף הנמל. המחזה שנגלה לעיניהם, אוניה שבורה שעליה אלפי פליטים למודי סבל, השפיע מאוד על החלטת האו"ם לחלוקת ארץ ישראל לשתי מדינות.

כך הגענו לארץ לחיפה.

ב – 18 ביולי 1947, הורדו המעפילים מאקסודוס וחולקו לשלוש אוניות: אמפייר ריוול (Empire Rival), רונימיד פארק (Ronimade Parck) ואושן ויגור (Ocean vigor).

באוניות אלה גרשו האנגלים מעפילים אחרים למחנות בקפריסין. מכיוון שכך, היינו משוכנעים שאנו עומדים להפליג לקפריסין, וכך גם נאמר לנו.

אני הגעתי לאוניית הגירוש "אמפייר רייוול".

אני וחברים על אוניית הגירוש "אימפריאל רייוול"

ההפלגה ארכה יותר מהצפוי, והתברר לנו כי יעד ההפלגה אינו קפריסין כי אם צרפת.

מפקדת ההגנה היתה על האוניה אמפייר רייוול, אותה אוניה שאני הייתי עליה, וניתנה ההוראה כי אין לרדת בצרפת מהאוניות.

היה צורך להעביר את ההוראה גם לשתי האוניות האחרות, ולשם כך ביימו קטטה, שבמהלכה בחור בשם נוח קלינגר (כיום עיתונאי בידיעות

אחרונות), נפל, כביכול, לים. הוא היה אמור לשחות לאחת האוניות האחרות ולהעביר להן את המסר.

חשוב לציין כי נוח קלינגר היה שחיין מצוין, ולכן הוא זה שנבחר לקפוץ לים.

האנגלים לא האמינו לסיפור הקטטה. נוח לא הצליח להגיע לאוניה השניה, כיוון שאוניות הקרב שליוו את המסע לא אפשרו לו זאת, ואחת מאוניות הקרב משתה אותו מהמים.

היה צורך בתוכנית חלופית.

על האמפייר רייוול התארגנה מקהלה. כאשר שתי האוניות התקרבו זו לזו המקהלה צעקה "לא לרדת".

עם היוודע ההחלטה שאין אנו נוסעים לקפריסין הוחלט לקיים שביתת רעב של 36 שעות. מתוך חשש שהבריטים יפנו אותנו בכוח מן האוניה, האוניה היתה מגודרת בגדר תיל גבוהה. הסיפון העליון חולק ע"י גדר הפרדה, כשבצד אחד שהו העולים ובצד השני הבריטים.

יש לציין שרוב העולים שהו בבטן האוניה.

בחרטום האוניה היו מונחים כבלים העשויים חבל שבהם קושרים את האוניה לרציף. כמו כן על הסיפון היו צינורות קיטור שבעזרתם הורדו העוגנים לים.

אנחנו תכננו את החבלים וחיבלנו בצינורות הקיטור כדי למנוע אפשרות של עגינה בחופי צרפת.

בידי אנשי ההגנה היה רדיו, ומהשידורים נודע לנו כי בנמל מרסיי מתוכננת הפגנה גדולה נגד הבריטים. מונו מספר אנשים, ואני ביניהם, ותפקידנו היה לטפס על תורן האוניה בשעה שנגיע לנמל ולהניף את דגל

אקסודוס. יתר החברים עמדו על סולם המוביל אל התורן, על מנת להקשות על הבריטים להוריד את הדגל.

ערב ההגעה לחופי צרפת, יונש, חברנו, שתפקידו היה להניף את הדגל, על לתורן והסתתר שם כשהדגל והחצוצרה בידו. לאכזבתנו האוניה לא שטה למרסיי, אלא פנתה לעבר נמל פורט דה בוק, זאת עקב חששות הבריטים מההפגנה הצפויה שם, ונעצרה בלב ים כדי להוריד את העוגנים. הבריטים גילו את החבלה ולקח להם יום שלם לתקן את הנזק.

יונש המסכן התייבש בשמש על התורן, ואז הודענו לבריטים שילד התחבא שם ויונש הורד אל הסיפון. ליד התורן הוצבה שמירה של הבריטים.

בינתיים הגיעו סירות עם אנשי ההגנה, אשר הודיעו לנו כי אין לרדת מהאוניות.

ממשלת צרפת שיגרה משלחת לאוניה, ואנשיה הודיעו לנו כי הממשלה תדאג לכל עולה שירד מרצונו מהאוניה – הוא יקבל רשיון עבודה ותעסוקה.

אז אמרתי ליונש, שהסתובב כל הזמן עם הדגל בתוך בגדיו, שעכשיו צריך להניף את הדגל.

יונש הלך אל התורן שעליו לא הוצבה שמירה, והניף את דגל אקסודוס. כולנו עברנו לעמידת דום ושרנו את התקווה. אחד הנציגים הודיע לאנשי המשלחת הצרפתית שהעולים לא ירדו בשום מקום אלה רק בארץ ישראל.

הצרפתים ירדו מן האוניה. הסוכנות היהודית דאגה לשלוח לנו אספקה. הגיעו סבלים, שהיו אנשי ההגנה, והם נשארו באוניה, ובמקומם ירדו אנשי הצוות של אקסודוס. הבריטים לא הבחינו כלל בחילופים.

בפורט דה בוק שהינו מה – 29 ביולי 1947 עד ה – 22 באוגוסט 1947. אז הכריזו הבריטים כי בשעה 18:00 האוניה תפליג לגרמניה. אנשים שהיו חולים ירדו, והיתר עמדו על דעתם שאינם יורדים. צריך לזכור שהימים היו ימי קיץ חמים, ואנו שהינו כמעט חודש על אוניות הגירוש כשרק בגדינו עלינו. להתרחץ יכולנו רק בימי הים, אך כמעט כולם נשארו על האוניות.

האוניות הפליגו מפורט דה בוק לנמל גיברלטר לצורכי תדלוק, והטילו עוגן בנמל. במשך שלושה לילות, בהם עגנו בנמל, הקיפו ספינות בריטיות את האוניות והטילו רימונים לתוך המים, על מנת למנוע גישה של גורמים "עויינים".

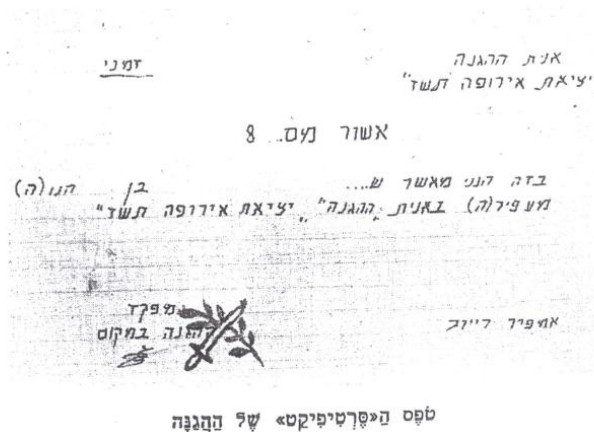
ב – 29 באוגוסט 1947 יצאנו לים האטלנטי והפלגנו צפונה. מזג האוויר השתנה לרעה. ירדו גשמי זעף והים סער. אנו, בבגדים שלגופנו, היינו רטובים עד לשד עצמותינו. אנשים סבלו ממחלת ים, אך המורל היה גבוה.

הבריטים נתנו לנו מעילי גשם, אולם אנו קרענו אותם כי לא רצינו לקבל מהם מתנות. את מזוננו קיבלנו בצלחות עופרת. המרק והביסקוויטים היו מלאים בתולעים. אנו הוצאנו את התולעים ואכלנו את המזון.

אנשי ההגנה הבטיחו לנו שמעפילי אקסודוס יהיו הראשונים לעלות לארץ ישראל. לצורך זה הונפקו תעודות, שבהן צויין כי נושא תעודה זו הינו מעפיל מהאוניה אקסודוס. חברים שידעו עברית, וביניהם גם אני, קיבלו

תעודות כאלה, בהם נרשמו שמות המעפילים. החותמת הוכנה מעקב גומי של נעל, ונציג ההגנה חתם עליהן. שמתי שתי תעודות ריקות למזכרת בכיס. אני מציין את זה כי זה חשוב להמשך הסיפור.

תעודת אישור – מעפיל מאקסודוס

כשהגענו לנמל פורט דה בוק, מתחת לאפם של השומרים הבריטים, הוברחה לאונייתנו פצצה. אנשי ההגנה קבעו שאנשי האוניה אמפייר ריבל ירדו ראשונים בצורה מסודרת וללא התנגדות. בינתיים הוטמנה הפצצה מתחת למנועי האוניה. אחריהם ירדו אנשי אושן ויגור, שגילו התנגדות פאסיבית, ולכן היה על הבריטים לגרור אותם אל החוף. אנשי רונימייד פארק, שהיו ברובם פרטיזנים ולוחמים, התנגדו בכוח, ורק לאחר מאמצים רבים התליחו הבריטים להוציאם מבטן האוניה.

יעדנו היה נמל המבורג שבצפון גרמניה. לשם הגענו ב – 8 בספטמבר 1947, לאחר שיט של שבוע באוקיינוס האטלנטי, ומשם דרך נהר אלבה.

עלי לציין שהבריטים העבירו אותנו להמבורג, משום שהמקום היה באזור שנמצא תחת שליטת הבריטים, כך שהם יכלו לפעול ללא התערבות של גורמים אחרים.

לאחר שירדנו מהאוניות, הבריטים ערכו חיפוש באוניות ומצאו את הפצצה. הם העבירו את הפצצה לחוף, במטרה לפרקה, אך היא התפוצצה בטרם הגיעו החבלנים. נגרם נזק לסביבה.

תחת שמירה כבדה ביותר הועברנו לרכבות. חלונות הקרונות היו מסורגים, ובנוסף היה קרון שאכלס חיילים חמושים.

הגענו למחנה צבאי מגודר עם מגדלי שמירה, שבהם חיילים חמושים ופרוג'קטורים, שהאירו את המחנה במשך כל שעות הלילה. המחנה היה על יד המבורג, קודם כל היינו במחנה פופנדורף ואחר כך במחנה בסנט-וורדנס שזה היה שמה של העיר שבה היה בית ספר לחיל הים הנאצי ואנחנו היינו שם.

אבל אני מקדים בסיפור, בשלב הראשון היינו במחנה עם מגדלי שמירה וחשבו שאנחנו נצא. האמת שאני יצאתי עם חבר, מצאנו דרך איך להתגנב העירה והתגנבנו דרך פתח מאחורי השומר שלא שם לב אלינו ויצאנו העירה וחזרנו.

בכניסה למחנה רשמו הבריטים את שמות המעפילים. אנו מסרנו להם שמות בדויים של שחקני קולנוע, שחקני כדורגל וכיו"ב. כאשר נשאלנו לאזרחותנו ענינו: אני יהודי מארץ ישראל.

בזמן שהייתנו במחנה נאסר עלינו לצאת ממנו. כל מי שיצא לא יכול היה להיכנס שנית. גם לכאן הגיעה משלחת צרפתית, וכמו בפורט דה בוק הציעה עבודה ואישורים. כולנו סירבנו להצעתם. אחר כך הורידו את השמירה וקיבלנו הוראה לא לצאת מהמחנה, החלטנו אנחנו רק לארץ ישראל עוזבים.

בגרמניה הועברנו ממחנה למחנה עד ה – 25 בפברואר 1948. אז נסענו למחנה במרסיי. ההגנה דאגה להכניס עולים אחרים במקומנו, כך שמספר האנשים במחנה נשאר כשהיה.

עכשיו הוחלט שאנשי אקסודוס יגיעו לארץ כתיירים, מצוידים בדרכונים מזויפים. האנשים לא הגיעו כקבוצה אלא כבודדים או כזוגות.

במחנה אחר זה היה מרכז זיוף שבחיים אני לא ראיתי דבר כזה ושמה זייפו את כל התעודות והפספורטים האפשריים בעולם. אז ערב אחד קראו לי ולעוד חבר, אתם עולים, לקחו אותנו למחנה אחר ושם במחנה הזה ריכזו אותנו לאולם ולכל אחד קראו בשם, והתברר שהתעודה שלי לא הוכנה והתעודה של החבר כאן ולמחרת יצאה אוניה. כל אחד למד את התפקיד שלו, החבר קיבל את הניירות שלו ואני נשארתי במחנה.

נשארתי במחנה והיו שם עוד אנשים אבל אני ידעתי רק הונגרית וכמה מילים בעברית וכמה מילים ביידיש. איכשהו הסבירו לי הנוכחים שחלק מהם נמצא הרבה זמן ומי שנשאר נשאר. אז אני הצלחתי לארגן, לשכנע אותם ללכת למפקד המחנה ולהגיד לו שאנחנו כבר הרבה זמן פה, חודשים ואם לא יסדר לנו עלייה, עם העלייה הבאה אז שיחזיר אותנו

לגרמניה, אף אחד לא חשב שילך לגרמניה, אבל כולם חשבו שזה תירוץ טוב.

אז היה מי שדיבר, היה מי שקנה את הרעיון והלכנו כולנו להפגין למפקד המחנה ובאונייה הבאה הניירות כבר היו מוכנים.

בסוף חודש מאי 1948, הגיע תורי לעלות לארץ ישראל. נמסר לי דרכון בשם בדוי. כלומר הכינו לנו תעודות מזויפות וקנו מזוודה וחליפה לכל אחד. אני באתי כסטודנט הונגרי עם פספורט הונגרי שבחיים לא היה לי, אבל שם היה לי, תחת השם שלי שאני נוסע לאוסטרליה, כלומר אני מהגר לאוסטרליה ואני בדרך מבקר את הדודה שלי בתל אביב, שבועיים אני בתל אביב. אני ידעתי את כל הפרטים של הדודה, את הפרטים האישיים והכתובת של הדודה. אני אפילו לא יודע מי זו היתה וזה היה התרחיש שלי וכל ערב קראו לאנשים בשמות שאלה שהתעודות שלהם מוכנות.

עליתי לאוניה נגבה, והגענו לארץ ב – 31 במאי 1948. הבריטים פינו כבר את הארץ, אך עדיין החזיקו בנמל חיפה, הם אסרו עלינו לעגון בנמל וציוו עלינו להפליג לתל-אביב. קברניט האוניה ביקש רשותם להפליג בלילה, והם הסכימו לכך. בלילה הפלגנו ללב ים ומשם צפונה לנמל עכו. עכו כבר היתה כבושה על יד היהודים, הרי עכו היתה צריכה להיות במדינה הפלשתינאית, אולם עכו היתה כבושה והאונייה עגנה.

האוניה הטילה עוגן והגיעו סירות שגררו אליה דוברה. ירדנו אל הדוברה שנגררה אל החוף. לא היה שם מעקה, עלינו איזה 200 איש על הדוברה, נאחזנו אחד בשני שלא ניפול וגררו את הדוברה לנמל עכו. בחוף חיכו לנו אוטובוסים שהסיעו אותנו אל המחנה. קיבלנו זריקות חיסון וסוף סוף יכולנו להניח את ראשינו באדמת ארץ ישראל.

פרק 6

חבלי קליטה

ככה הגעתי לארץ והגעתי בעליית הנוער לקיבוץ יקום. לפני קיבוץ יקום, הייתי באיזה מחנה צבאי ששם הצלחתי לעבור את הגדר הממוקשת הלך וחזור. במחנה צבאי הצלחתי לעבור את הגדר הממוקשת שאני לא ידעתי שהיא ממוקשת, לא הבנתי את השלטים שם, הלך וחזור עברתי בשלום.

בקיבוץ יקום הייתי כמה חודשים והחלטנו הבנים שאנחנו מתגייסים, הקיבוץ לא רצה שנתגייס כי אנחנו עבדנו בקיבוץ. כשעבדנו בקיבוץ בעצם בנינו שמה כמה בתים. בחודש נובמבר ברחנו כל הבנים מהקיבוץ והתגייסנו לחיל האוויר. חיל האוויר לקחו אותנו לבית ספר מכין של חיל אוויר, זה היה בבסיס סנג'ין בצפון שאני לא יודע איך קוראים לזה היום, שהיה בו שדה תעופה קטן בין נהריה לעכו.

היה שם שדה תעופה והיה שמה בית ספר של חיל האוויר אבל יום אחד באו ואמרו לוקחים אתכם למצעד, תשאירו את הדברים שלכם פה.

הגעתי לתל נוף וקיבלתי אימון צבאי והורידו אותי ליד מגדל שהיו בו שתי בחורות צ'כיות בגילי ואני עליתי ואמרו לי "אתה תהיה כאן", "תלמדו אותנו

איך משתמשים
במקלע "בזה".
אז אני הייתי
בגדוד חיל אוויר,
נ"מ נגד מטוסים
ולימדו אותי
הבנות איך
להשתמש "בזה"

נגד מטוסים. זה היתה אז ההכשרה הצבאית והיינו שמה, הייתי בחיל האוויר ואחר כך כשהסתיימה המלחמה היו גם הפצצות וכל מה שכרוך בזה.

בצבא אין לי שום קשר עם הקיבוץ, בחופשות אני לא הולך לשום מקום, אני נשאר בצבא. מידי פעם אני כותב להורים. בצבא בשבתות לקחתי עיתון עברי והיה לי מילון עברי הונגרי והתחלתי ללמוד עברית לפי העיתון.

בסיום המלחמה העבירו אותי ליפו וביפו הגעתי לסדנה מרכזית של חיל האוויר, לא מטוסים אלא מכונות ויום אחד הלכתי לקצינת הסעד, קצינת הסעד של החייל ואמרתי לה "תשמעי אני לבד בארץ, אני רוצה ללמוד מקצוע, ויש בית ספר בתל אביב", אני עבדתי בסדנה והייתי חופשי אחר כך וכולם הלכו הביתה אבל אני לא היה לי לאיפה ללכת, "יש שם בית ספר מקצועי, סדרי לי הלוואה לשכר לימוד שאני אוכל ללכת ללמוד שם בערב", והיא סידרה לי. וקבלתי 45 לירות הלוואה, למדתי מכונאות רכב ועבדתי בסדנה.

אגב, גם בגרמניה כשהיינו בגרמניה, הלכנו לעבוד אצל הגרמנים במוסך, אמרנו לגרמנים אל תשלמו לנו שכר עבודה, אנחנו רוצים ללמוד מקצוע, אז הגרמנים זה מצא חן בעיניהם החינם והוא אמר, "אתה יודע אתם צריכים ללמוד כי אצלכם תהיה מלחמה אז אתם צריכים לדעת איך לתקן את הכלים" וכך אנחנו עבדנו אצל הגרמנים.

אז במהלך הצבא למדתי מכונאות רכב ורציתי לחתום קבע, אישרו לי לחתום על קבע ואז אני מקבל מברק מההורים "בתאריך זה וזה אנחנו מגיעים, ההורים".

פרק 7

מכים שורשים

על מנת להביא את ההורים, זה לא היה פשוט, ממשלת הונגריה הסכימה על איחוד משפחות אבל היה צריך להוכיח שבשנת 1947 אני לא הייתי בהונגריה, איך אני אוכיח? אני הגעתי רס'מית לארץ בשנת 1948.

הלכתי למשרד העלייה, מילאתי את הטפסים של אקסודוס, אמרתי להם, "אני עליתי לפני כן, אני לא הייתי בשנת 1947 לא בהונגריה, לא בגרמניה. לפי החוק, אם לא הייתי באקסודוס, הייתם מאשרים, רק בגלל זה שאני עליתי פעמיים לא תאשרו?" אז הם אישרו, לקחו את התעודות האלה ששמרתי למזכרת ועל סמך זה ההורים קיבלו היתר יציאה והגיעו לארץ, אני בינתיים יצרתי קשר עם בת דודה בירושלים ששם הם תפסו איזה בית כמה חברים ונשאר בשבילנו איזה דירת מרתף, ממש במרתף ואני החלטתי אם ההורים באים, אני לא חותם על קבע ונסעתי והשתקעתי בירושלים.

כשהשתחררתי קיבלתי מהצבא שתי זוגות מכנסיים, שתי זוגות חולצה ושתי זוגות נעלים, מה שהשתמשתי בו בצבא ושבועיים מיטה בבית מלון. עכשיו בירושלים, בעלה של בת דודה סידר לי עבודה במוסך מעצ ואני התחלתי לעבוד כמכונאי.

אחרי שנתיים אחר כך פיטרו אותי כי הייתי צעיר, פיטרו אז 2,000 עובדים בכל הארץ, אז נפלתי ביניהם והלכתי לעבוד כנהג.

אחר כך שוב הגעתי למעצ לעבוד שנתיים ואז אני כבר הייתי מכונאי, כבר היה לי סוג גבוה ואז יצא מכרז לבחון של משרד הרישוי והרב בוחן משרד הרישוי היה מפקד שלי בצבא.

הלכתי אליו, אמרתי "אני רוצה ללכת למרכז", והוא אמר "אין לך סיכוי, יש כבר פרוטקציונר שהוא יהיה", מסתבר שהפרוטקציונר היה העוזר שלי במוסך, איפה שעבדתי. אמרתי "אני בכל זאת הולך למרכז" הלכתי למרכז ובבחינה של המרכז ההבדל ביני לבין המקום השני היה כל כך גבוה שלא היתה להם ברירה וקיבלו אותי. קיבלו אותי וקיבלו עוד אחד, כלומר קיבלו פרוטקציונר אחר, אבל קיבלו גם אותי.

התחלתי לעבוד במשרד הרישוי כבוחן בירושלים. אחר כך, אחרי ארבע שנים התפנתה משרה של רב בוחן בבאר שבע ושוב הלכתי למרכז והתקבלתי, ואני בעצם הקמתי את משרד הרישוי בבאר שבע.

זה לגבי העבודה, לגבי המשפחה, בשנת 1956 אני עבדתי במשרד החקלאות בבאר שבע, כלומר אני הייתי שייך למשרד החקלאות בירושלים אבל שלחו אותי לבאר שבע ובמשרד החקלאות הכרתי איזה בחורה נחמדה שהשתחררה מהצבא, ששמה שולמית ואנחנו התחתנו בשנת 1957.

היא עברה איתי לבאר שבע עם הרבה מאוד דמעות בעיניים.

ב- 1964 כשהיה לנו כבר שני בנים, שניהם נולדו בירושלים, התחלתי לעבוד בבאר שבע. יש לי שלושה בנים ויש לי תשעה נכדים ויש לי אישה נהדרת.

אחר כך יצאתי ממשרד הרישוי כבר הייתי רב בוחן ראשי, כבר לא היה לי לאן להתקדם ולא היה לי כבר מה לעשות, גם קודם רציתי לצאת אבל אז היה חוק שאם אני מתפטר אני לא מקבל פנסיה ופיצויים ונשארתי עד שהצלחתי עם פרוטקציה גדולה לסדר שאקבל יציאה לפנסיה מוקדמת ובגיל 52 יצאתי לפנסיה והתחלתי חיים חדשים.

התחלתי לעבוד בחברת רותם דשנים פוספטים כמו שקראו לה אז, הייתי קצין בטיחות ותעבורה של כל החברה, בכל המפעלים שלה עד שיצאתי לפנסיה בגיל 65, 13 שנה אחרי.

כמובן בינתיים ראינו גם עולם, הסתובבנו נהינו קצת מהחיים וכשיצאתי לפנסיה אמיתית זה היה בשנת 1996 אחרי שיצאתי לפנסיה, הלכתי לעבוד אצל הבנים שלי.

פרק 8

בחזרה לעבר

שלוש פעמים הגשתי בקשה להונגרים לנסוע להונגריה ולא נתנו לי. בשנת 1984 המשטר הקומוניסטי היה כבר יותר רך ונתנו לי להגיע ואני הסתובבתי בכל המקומות האלה. חזרתי הרבה פעמים לבית איפה שנולדתי וזה היה ריפוי בעיסוק עבורי, כלומר זה שאני יכולתי ללכת לשם.

אשתי שאלה אותי בפעם הראשונה כשהיינו שם בשנת 1984, היא שאלה אותי "תגיד לי, איך אתה, מה זה עושה לך שאתה חוזר עוד פעם לאותה החוויה ועובר את אותם הדברים" אמרתי "תשמעי, זה שאני הולך באותם המקומות שעשו לי כל כך הרבה צרות, זה רק נותן לי הנאה, איפה אני ואיפה אלה שעשו לי את הצרות"

לבית הזה, ממש לבית הזה לא התגעגעתי אבל אני הרגשתי צורך לבקר באותם המקומות ולא פעם אחת. באותם המקומות של הילדות באותם המקומות שהיו לי הצרות כי בסך הכל האדם זוכר את אותם הדברים הקשים שהיו וגם עכשיו כשמספרים אז זה לא כל הפרטים.

ובעצם לאלה הדברים התגעגעתי לראות את אותם המקומות עוד הפעם במבט של מבוגר וליהנות מזה שאני יכול להרשות לעצמי לטייל שם, לבזבז כסף ובשביל הכסף שלי ההונגרים הטובים ינשקו לי במקום של כבוד.

פרק 9

אפילוג

מסכמים שמונים

אז איך אני יכול לסכם 80?
את החלק הראשון של חיי כבר קראתם, אבל החלק השני מרתק לא פחות ובעיקר מהנה וגדוש חוויות.

החלק הזה התחיל בזה שנישאתי לטובה וליפה בנשים

[illegible]

הנה, אפילו יש לי הוכחה...

זה קרה בדצמבר 1957 ומיד התחלנו להתאמן על איך עושים ילדים.
זה אפילו הצליח לנו. ממש הצליח. מעל ומעבר.

נולדו לנו שלושה בנים (טוב. בעניין גיוון מין הילוד פחות הצלחנו)
הבכור, יובל, נולד בשנת 1959 (הבן האמצעי שבתמונה). 4 שנים לאחר
מכן, בשנת 1963 נולד יוסי. (הבן הימני בתמונה) ובשנת 1972 (כן היינו
צריכים להתאושש אחרי שני הראשונים) נולד ערן, בן זקוננו.

הם לא רק נראים מוצלחים. הם באמת כאלה. ותראו איזו שושלת העמיד
כל אחד מהם.

בשנת 1988 יובל התחתן עם מיכל. ההתרגשות היתה גדולה. בכל זאת – בננו בכורנו מתחתן. לא הרבה אחרי כן, בשנת 1989, כבר הפכנו לסבא וסבתא עם הולדתה של נכדתנו הראשונה – עדי. בשנת 1995 הפכה עדי לאחות גדולה, כאשר ירין הצטרף למשפחה. הוא עצמו הפך לילד סנדוויץ' בשנת 1999, כאשר אחותו הקטנה, ליהי, הגיחה לאוויר העולם.

אבל בין לידת ילד אחד לאחר הספקנו להשיא בן נוסף. יוסי התחתן עם רזי בשנת 1992. גם כאן זכינו בנכדים. הראשון שבהם, עידו, נולד בשנת 1994. קצת יותר משלוש שנים לאחר מכן, בשנת 1997, נולדה נועה, אחותו. גם היא הפכה לילדת סנדוויץ'. זה קרה בשנת 2003, כאשר נולד רועי. אז בינתיים אנחנו סופרים שישה נכדים.

צעיר בננו, ערן, התחתן עם ויקי בשנת 1996. כנראה שיש משהו במספר שלוש, כי גם להם שלושה ילדים.
 בנם בכורם, תומר, נולד בשנת 1999. כשלוש שנים, לאחר מכן בשנת 2002 נולד ניר. אופיר נולד בשנת 2008.
 כפי שאתם רואים, גם הם לא ממש יודעים לגוון את מין הילוד. לא רק אנחנו.

אז בסך הכל יש לנו שלושה בנים, שלוש כלות – כולן ממין נקבה (היום זה לא כזה ברור מאליו) ותשעה נכדים.

מי'ן י'ר,י

אמרט שוויצ'ר אמר:

"אשאלה אם אני אדם פסימי או אופטימי? אני עונה שהידע שלי
פסימי, אבל כוח הרצון והתקווה שלי הם אופטימיים"

ורבי נחמן מברסלב אמר:
"כששואלים אדם מה שלומו, והוא עונה 'רע' אמר לו הכורא:
'זה רע בעיניך? אראה לך מה זה רע!' אבל אם עונה 'טוב'
אמר לו הכורא: 'זה טוב בעיניך? אראה לך מה זה טוב!'"

דומה כי תמיד ידעתי, על אף ניסיון הפסימי, לראות את
הטוב.

דומה כי לא נרת לאפלה לצבוע את ליבך בשחור.

תכול עיניך הכורקות צבע את ליבך ואת חייך, והעולם משיב
לך בחיוב ומראה לך מה זה טוב.

דרכך מהווה השראה אכילנו

אזהבים אותך!